

DE VERBODEN VLEESPOTTEN

**De partijorganisatie van het Vlaams Blok tussen oppositie en
machtsdeelname**

**Jo BUELENS
Kris DESCHOUWER**

**Vrije Universiteit Brussel
Vakgroep Politieke Wetenschappen**

2003

Inleiding

Politieke partijen verschillen van elkaar, en doen ook vele en verwoede pogingen om die verschillen in de verf te zetten. Die verschillen hebben echter vooral te maken met het programma van de partijen, met hun ideologische bagage. Wat hun organisatie betreft, lijken ze dan weer erg sterk op elkaar. Ze zijn immers gebouwd om hetzelfde te doen: kiezers aantrekken, verkiezingen winnen, proberen aan de macht te komen. Partijen die in een zelfde politiek bestel actief zijn, hebben ook de neiging sterk op elkaar te gelijken. Ook dat is logisch: ze bevinden zich immers in een zelfde omgeving (zelfde kiessysteem, zelfde competitie).

En toch zijn er interessante variaties vast te stellen, ook tussen partijen in een zelfde land of regio. De reden en meteen ook een stuk van de verklaring voor die variatie ligt in het feit dat niet alle partijen exact dezelfde doelen nastreven, maar verschillende accenten kunnen leggen (Müller en Strøm, 1999). De ene streeft onder alle omstandigheden naar het veroveren of het behouden van de macht, terwijl een andere eventueel kan opteren om in eerste instantie een zweepartij te zijn, een partij die dank zij haar electorale score de druk op de anderen kan aanhouden, zonder daarom zelf aan de macht te willen deelnemen. Ook het effect van de omgeving waarin een partij actief is, kan per partij variëren. Een kiesdrempel kan voor de ene een dreigende hinderpaal zijn, en voor de andere volkomen irrelevant. Partijen kunnen door hun tegenstrevers beschouwd worden als potentiële partners voor een coalitie, of als partner met wie in geen geval kan samengewerkt worden. Die effecten van de omgeving bepalen mede de doelstellingen die een partij zich stelt, en dus ook de wijze waarop ze georganiseerd is.

In deze bijdrage nemen we die interactie tussen doelstellingen, omgevingsfactoren en partijorganisatie als expliciet referentiepunt. We gaan er met andere woorden van uit dat de wijze waarop een politieke partij georganiseerd is, een functie is van het samenspel tussen de omgeving waarin ze actief is en de doelstellingen die ze nastreeft. Dat uitgangspunt hanteren we om de organisatie van het Vlaams Blok onder de loep te nemen. Dat aspect van de partij is totnogtoe relatief weinig onderzocht (uitzonderingen zijn Deschouwer (2001) en Jagers (2002)). De wetenschappelijke literatuur heeft zich vooral toegespitst op de ideologie van de partij en op haar kiezerskorps. Hoewel er een traditie bestaat in Res Publica om de morfologie van de Vlaamse partijen tweejaarlijks te beschrijven, duurt het tot in 1997 voor dit gebeurt voor het Vlaams Blok (Biondi 1997).

Het theoretisch kader dat we hanteren levert ons meteen ook een welbepaald verwachtingspatroon op. We gaan ervan uit (hoewel we ook zullen nagaan in welke mate dit opgaat) dat het Vlaams Blok een principiële oppositiepartij is, waarvan de centrale doelstelling met andere woorden niet het deelnemen aan de macht is, maar het bekritisieren van de machtsuitoefening door de andere partijen. In de interne werking verwachten we dan vooral aandacht voor het werven van kiezers en voor het actief communiceren van de standpunten van de partij. We verwachten minder aandacht voor de dagelijkse opvolging van beleidsdossiers, maar wel weer aandacht voor de wijze waarop de eigen principiële visie bewaard en verspreid kan worden.

De hypothese leidt meteen ook naar een vraag, die als tweede hypothese kan beschouwd worden: is er in deze opstelling van het Vlaams Blok enige evolutie waar te nemen? Met andere woorden: neigt het Vlaams Blok ertoe om minder een principiële oppositiepartij te zijn, maar eerder een partij die ook bereid is om deel te nemen aan de macht? Daarbij speelt ook de omgeving waarin de partij actief is een rol. Het Belgische en Vlaamse partijlandschap is erg versplinterd, wat betekent dat deelnemen aan de macht alleen maar kan door toe te treden tot een coalitie, en dus door te onderhandelen over eventueel cruciale punten uit het eigen programma. Deel van de omgeving van het Vlaams Blok, en bijzonder relevant in dit

verband, is ook het zogenaamde ‘cordon sanitaire’ waarmee de andere partijen afspraken om nergens het Vlaams Blok tot een regeringscoalitie toe te laten. Om te kijken hoe het Vlaams Blok evolueert, zullen we de effecten van dat cordon moeten bekijken.

Omdat er totnogtoe zeer weinig aandacht is geweest voor de organisatie van het Vlaams Blok, kunnen we in deze bijdrage een dubbel doel nastreven. In de eerste plaats wil ze een poging zijn om de partij en haar interne werking zo goed mogelijk te beschrijven. In de tweede plaats is er dan de meer theoretisch gestuurde vraag naar de verklaring voor de wijze waarop de partij functioneert en de zoektocht naar eventuele ontwikkelingen daarin over de tijd. Daarbij maken we gebruik van een brede waaier aan bronnenmateriaal. Een drietal bronnen worden echter meer en vrij systematisch gebruikt: het Kaderblad van het Vlaams Blok (een blad dat naar de kaderleden gestuurd wordt), het Blad van de Vlaams Blok Mandatarissen en de verslagen van de Partijraad van het Vlaams Blok. De eerste twee waren gekend, maar werden nooit systematisch geanalyseerd. De derde bron is nieuw, en is interessant omdat ze cruciale gegevens oplevert over de strategische keuzen die door de partij gemaakt werden¹.

Het coördineren van het cijfermateriaal uit de verschillende bronnen en het maken van kaartjes lieten we over aan de deskundigheid van An Descheemaeker, waarvoor onze uitdrukkelijke dank.

1. Gezien het veelvuldig gebruik van hetzelfde soort bronnenmateriaal, worden ze als volgt afgekort in de tekst: KB voor Kaderblad, PR voor verslag van de partijraad en VVBM voor het blad van de Vlaams Blok Mandatarissen. Citaten staan steeds cursief afgedrukt.

1 De leden en de ledenaantallen

Het Vlaams Blok wil veel leden aantrekken, maar aanvankelijk lukt dat niet zo best. In het eerste nummer van het kaderblad wordt al duidelijk waarvoor leden belangrijk zijn: *“Méér leden, méér kaderleden, méér naar buiten treden. Hoe meer leden, hoe meer geld, hoe meer propagandakansen.”*(KB) (1984) In 1986 schrijft Door Buelens in het Kaderblad van het Vlaams Blok (KB) (Buelens 1986): *‘Gegeven: we ‘kunnen rekenen’ op een 80 à 90000 kiezers. We hebben een niet op papier te herhalen fractie daarvan als lid en/of abonnee. Dit is onaanvaardbaar en niet vol te houden. Er bestaat ergens een rapport van een weliswaar ‘zakelijke’ maar deskundige doorlichting van onze partij. Het veropenbaren van dat document zou blijken geven van een masochisme dat begrijpelijkerwijze niet door de partijleiding zou geapprecieerd worden. Eén ding drijft als olie boven: het Vlaams Blok overleeft ondanks alles dank zij het gedachtegoed, het programma.’* Leden werven is en blijft gedurende heel het bestaan van de partij een hoofdbekommernis, maar ook een probleem. Zelfs de eigen kaderleden werden in bedekte termen en nooit met exacte cijfers over de ledenaantallen geïnformeerd. Het duurt tot 1999 voordat het Kaderblad exacte cijfers over het totaal aantal leden publiceert. Voordien werden alle tabellen uitgedrukt in percentages en groei-indexen. Slechts het aantal nieuwe leden werd telkens exact vermeld, zonder eraan toe te voegen dat soms nog meer leden hun lidmaatschap niet verlengden.

In het volgende overzicht is het niet de bedoeling om het juiste aantal leden te achterhalen. Dat is immers haast onmogelijk. We maken een schets van de evolutie en een vergelijking van de verschillende bronnen, en stellen vast dat naar de buitenwereld – inclusief de eigen kaderleden – steeds een wat verfraaid beeld wordt opgehangen.

1.1 De zoektocht naar nieuwe leden

Het Vlaams Blok beseft dat het hebben van veel leden kan helpen om de structuren verder uit te bouwen, het programma te verspreiden en dat het de kans verhoogt om verkiezingen te winnen. De eerste doelgroep daarbij zijn de oud-VU’ers. Maar het besef is er dat het niet mag beperkt blijven tot die groep. Er komen aanbevelingen om mensen actief te gaan opzoeken en thuis te bezoeken. (KB) (1986b) In het septembernummer van het kaderblad in 1986 wordt tot doel gesteld het ledenaantal te verdubbelen tegen het 10-jarig bestaan in 1987. (KB) (Buelens 1986)

Begin 1987 wordt er gericht aandacht besteed aan een nieuwe doelgroep: de jongeren. De jongerenwerking van de partij krijgt dan vorm en start met een bestuur dat later in de partij een grote rol zal spelen. De voorzitter van de jongeren is Filip Dewinter, de ondervoorzitter is Hans Carpels en de PR-verantwoordelijke is Frank Vanhecke. In het najaar van 1987 is er een jongerencongres met naar eigen telling 300 personen. (KB) (1987b) Karel Dillen verheugt zich over deze grote belangstelling bij jongeren. (KB) (Dillen 1988)

In het kaderblad verschenen er tot dan diverse oproepen om meer leden te werven, maar cijfers over de bestaande toestand werden er niet gegeven. In de Partijraad is er dan wel meer openheid. Een overzicht van de toestand in 1988 met betrekking tot het hernieuwen van de lidkaarten geeft precieze cijfers (zie tabel 1)

Tabel 1: hernieuwing lidkaarten: toestand op 11/05/1988 – Bron: (PR) (1988b)

Arrondissement	Lidkaarten		%
	Opgemaakt	Betaald	
			-
Antwerpen	727	623	86
Mechelen	225	147	65
Turnhout	101	67	66
Brussel-Halle-Vilvoorde	286	206	72
Leuven	123	99	80
Hasselt	96	86	90
Tongeren-Maaseik	74	47	64
Aalst	64	58	91
Dendermonde	62	62	100
Gent-Eeklo	136	100	74
Oudenaarde	34	34	100
Sint-Niklaas	117	74	63
Brugge	94	67	71
Ieper	8	-	-
Kortrijk	62	19(?)	31
Oostende-Veurne-Diksmuide	176	142	81
Roeselare-Tielt	78	7	9
TOTAAL	2.463	1.838	75

Er werden in 1988 dus 2463 partijkaarten opgemaakt, maar slechts 75% hiervan werden ook effectief betaald. In latere publicaties wordt wel het getal 2458 gebruikt als totaal van de leden in 1988. (KB) (1999d) Het hernieuwen van de lidkaarten is een lijdensweg waarover elk jaar opnieuw geklaagd wordt, zowel in de partijraad als in het Kaderblad.

De verdeling over de provincies maakt duidelijk dat bijna de helft van de leden in 1988 uit de provincie Antwerpen komt. De prijs van een lidkaart is op dat ogenblik 400 fr, maar er is vermindering voor studenten en enkele andere categorieën.

Omdat de plaatselijke secretarissen de inschrijvingen doen, zijn er veel onnauwkeurigheden in het ledenbestand. Er wordt gevraagd de gegevens nauwkeuriger door te geven. (KB) (1988c) Ook deze oproep loopt als een rode draad verder doorheen het Kaderblad.

Op de partijraad van juni 1990 breekt een interessante discussie los over wie wel en wie niet lid mag worden van de partij. Aanleiding is de kandidatuur van een ‘halfbloed’, zoon van een Vlaamse moeder en ‘vreemde’ vader. In dat debat wordt verwezen naar de grondbeginselen van de partij en de opvatting over de organische gegroeide gemeenschap. Een partijraadslid

meent dat een persoon van gemengde afkomst daartoe niet kan behoren. Wie in Zuid-Afrika een apartheid gebaseerd op het raciaal beginsel steunt, moet ook in eigen land consequent zijn, zo stelt hij. Andere leden roepen op om pragmatischer te zijn, en de mogelijke schade voor te partij in overweging te nemen, geval per geval. (PR) (1990d) De voorzitter krijgt het laatste woord om te beslissen. Uiteindelijk wordt er geen beslissing getroffen, omdat de aanvraag tot lidmaatschap afkomstig bleek te zijn van een moeder voor haar (te jong) kind.

In 1993 wordt in het Kaderblad een groei-index gepubliceerd per arrondissement. Daarin staan opnieuw nergens exacte cijfers van ledenaantallen, maar wel verhoudingen ten opzichte van de vorige jaren. Uit die tabel wordt duidelijk dat Oost-Vlaanderen de grote groeipool is, en Brabant en West-Vlaanderen de zwakke broertjes. (KB) (1993e)

In dezelfde periode – 1993 – komt op de partijraad de ledenwerking ter sprake. De afgevaardigde van Turnhout stelt vast dat de partij enkele leden telt die amper 9 en 12 jaar oud zijn. De onnauwkeurigheden blijven dus aanhouden. Het secretariaat stelt vast dat er nog geen 4500 leden hernieuwd zijn. Dat vraagt een ernstiger aanpak. Roeland Raes vraagt om discretie met dit cijfermateriaal en dringt erop aan om de cijfers binnenskamers te houden. Bij het begin van de ledenhernieuwing worden niet alleen de kaarten uitgereikt van degenen die lid zijn (oude en nieuwe leden), maar ook van diegenen die het jaar of de jaren daarvoor lid waren, maar door allerlei omstandigheden niet of nog niet opnieuw betaalden (PR) (1993d). In het overzicht van 1999 wordt voor het jaar 1993 het getal 6131 opgegeven als ledenaantal. Gezien de vorige opmerkingen uit het verslag van de partijraad moet dit cijfer met nodige omzichtigheid worden gehanteerd. Het jaar daarop schrijft Joris Van Hauthem dat de partij ongeveer 8000 leden telt (KB) (1994a). Het latere overzicht geeft 7372 leden aan.

1.2 De groeiende partij

De volgende jaren wordt in het kaderblad stevast het beeld opgehangen van de groeiende partij. De nadruk wordt gelegd op het aantal nieuwkomers. In de marge wordt wel vermeld dat 28% van de leden nog moet hernieuwd worden. (KB) (1995e)

Voor het eerst verschijnt in het kaderblad een leeftijdspiramide van de leden. Eén derde van de leden is jonger dan 35 jaar, en dus automatisch lid van de Vlaams Blok Jongeren. De grootste groep is tussen 20 en 24 jaar. Ook de man-vrouw verhouding wordt weergegeven. *“Voor elke 7 mannelijke leden zijn er slechts 2 vrouwen lid van het Vlaams Blok. Bij CVP zowel als bij SP is die verhouding 3 mannelijke tegen 2 vrouwelijke leden. Misschien kunnen we de vrouwen als volgende doelgroep nemen bij een komende ledenwervingscampagne.”* (KB) (1995e). Er komt effectief een intensieve ledencampagne, met als doel het ledenaantal te verdubbelen, maar er is niets specifiek naar vrouwen.

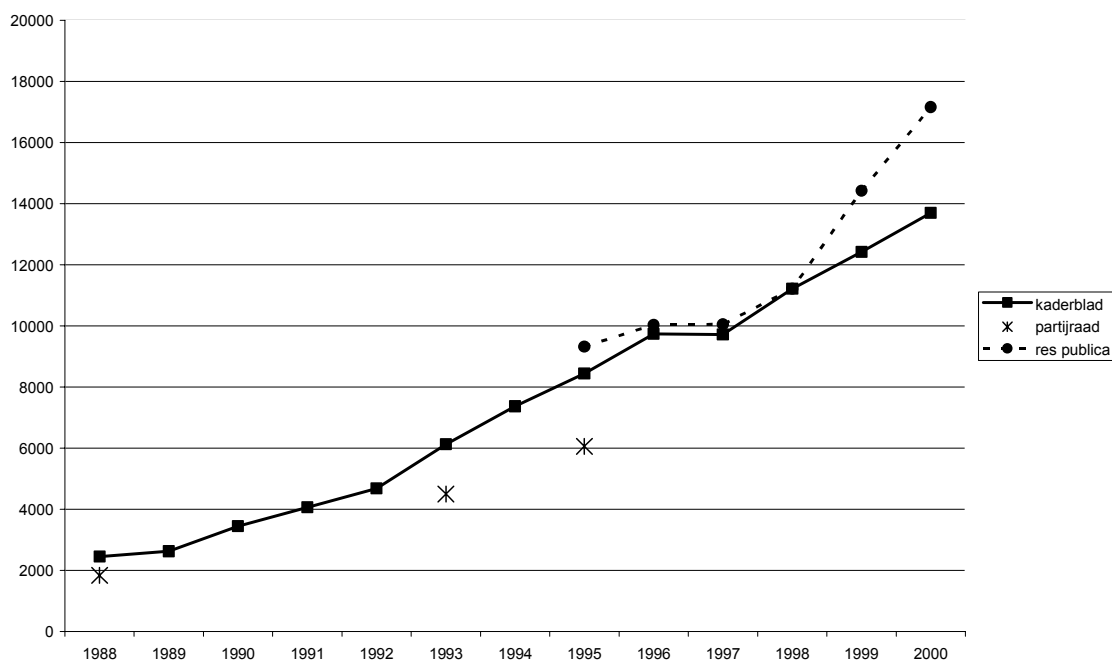
Een jaar later wordt er op de partijraad minder euforisch gedaan. In veel arrondissementen zijn er meer leden vertrokken dan er nieuwe zijn bijgekomen. Dit is een nieuw en verontrustend gegeven. De partij zoekt zelf naar een verklaring: *“Een eventuele verklaring is het feit dat bij een intensieve ledenhernieuwing de zogenaamde ‘leden’ die feitelijk al enkele jaren niet meer hernieuwd hebben, nu definitief wegvallen.”* (PR) (Lowie 1996) Intern wordt er toegegeven dat de campagne slechts een matig succes was. Er zijn slechts 340 nieuwe leden gewonnen. Dat resultaat is volgens de partijraadleden niet echt in verhouding met de inspanningen, namelijk 1,2 miljoen frank.

In oktober '97 staat te lezen dat de partij meer dan 10000 leden telt. Het latere overzicht geeft voor het eerst voor dat jaar een daling weer (van 9745 tot 9721).

De gegevens over de leden blijven onnauwkeurig. Vooral de leeftijd van leden blijft problematisch. Zo vraagt J. Spinnewyn op een partijraad of de leeftijdscategorie van de niet-hernieuwde leden kan achterhaald worden. (PR) (1998h)

In 1999 worden de eerste duidelijke cijfers in het kaderblad gepubliceerd. Er wordt een evolutie geschetst van de ledenaantallen sinds 1988. (Zie figuur 1)

Figuur 1: ledenaantallen van het Vlaams Blok (verschillende bronnen)

De volle lijn geeft de evolutie weer zoals ze in het kaderblad van maart/april 1999 verscheen. De man / vrouw verhouding is volgens de cijfers in het kaderblad nog slechter geworden. Het staat nu op 8 mannen tegen 2 vrouwen. Een uitleg is hiervoor ook te geven: “*Vaak is er maar één persoon per gezin die lid wordt en blijkbaar staat dat lidmaatschap dan gewoonlijk op naam van de man, terwijl alle gezinsleden zich lid voelen*”². (KB) (1999d) Het Vlaams Blok heeft dus, naar eigen voelen, veel meer leden. Dat wordt dan ook zo doorgegeven aan de buitenwereld. Bij de cijfers in Res Publica staat enkel voor 1998 hetzelfde cijfer als in de eigen uitgaven. Voor de andere jaren ligt het opgegeven ledenaantal duidelijk hoger. (Biondi 1999; Noppe 2001) De sterren duiden ledenaantallen aan zoals ze in de partijraad werden besproken.

Hoewel er de laatste jaren duidelijker cijfers vermeld worden over de ledenaantallen, blijven er grote vraagtekens hangen rond de juistheid van de gegevens. We gaven reeds aan dat ook intern de oproep naar meer nauwkeurigheid bij het lidmaatschap voortdurend weerklinkt. In 1999 wordt in het kaderblad aangegeven dat de partij van 1% van de leden niet weet welk geslacht ze hebben. In Res Publica wordt dan weer gesteld dat men in 1999 van 18 % het geslacht niet kende en in 2000 van ongeveer 17% (Noppe 2001).

Ook de exacte leeftijd van de leden is vaak niet gekend. Toch worden er leeftijdspiramides opgebouwd die moeten aantonen hoe jong en dynamisch de partij is, en hoe de toekomst is verzekerd. Eén vierde van de partij zou jonger zijn dan 35 jaar. Of ligt het cijfer toch nog hoger? In het kaderblad van juni 2001 staat de volgende oproep *Het is noodzakelijk dat we van zo veel mogelijk leden de juiste geboortedatum weten. Van ongeveer de helft van onze*

2. In de oorspronkelijke tekst staat ‘lid voelen’ cursief gedrukt

leden weten we evenwel niet hoe oud ze zijn. Zo weten we voor deze 'leeftijdsloze' leden niet of ze al dan niet lid zijn van de Vlaams Blok Jongeren. En dat is een spijtige zaak" (KB) (2001b).

1.3 De organisatiegraad

De organisatiegraad van een partij is de verhouding tussen het aantal leden en het aantal kiezers, of nog: de proportie kiezers die ook lid is van de partij. Die maat schommelt natuurlijk makkelijk wanneer de kiezersaantallen fluctueren, maar hij geeft toch een aanduiding van de mate waarin de partij een ledenbeweging heeft opgebouwd.

We zagen hierboven al dat het werven van leden een voortdurende bekommernis is van het Vlaams Blok, maar dat dit maar zeer moeizaam gaat. Vandaag heeft de partij 15.000 à 20.000 leden. Vergeleken met de (meeste) andere partijen is dat niet veel: CD&V, VLD en SP.a hebben elk tussen 70.000 en 100.000 leden. De Volksunie had er in 1999 nog 15.000, maar had er op het einde van jaren zeventig nog ruim 50.000. Vergelijken we het Vlaams Blok echter met Agalev, dan valt op hoe de groene partij nog veel minder leden heeft, en dus een nog veel lagere organisatiegraad (zie tabellen 2 en 3)

Tabel 2: Evolutie van de organisatiegraad van het Vlaams Blok

	aantal leden	aantal stemmen	Organisatiegraad
1991	4069	405247	1,00
1995	8446	475677	1,78
1999	12427	613399	2,03

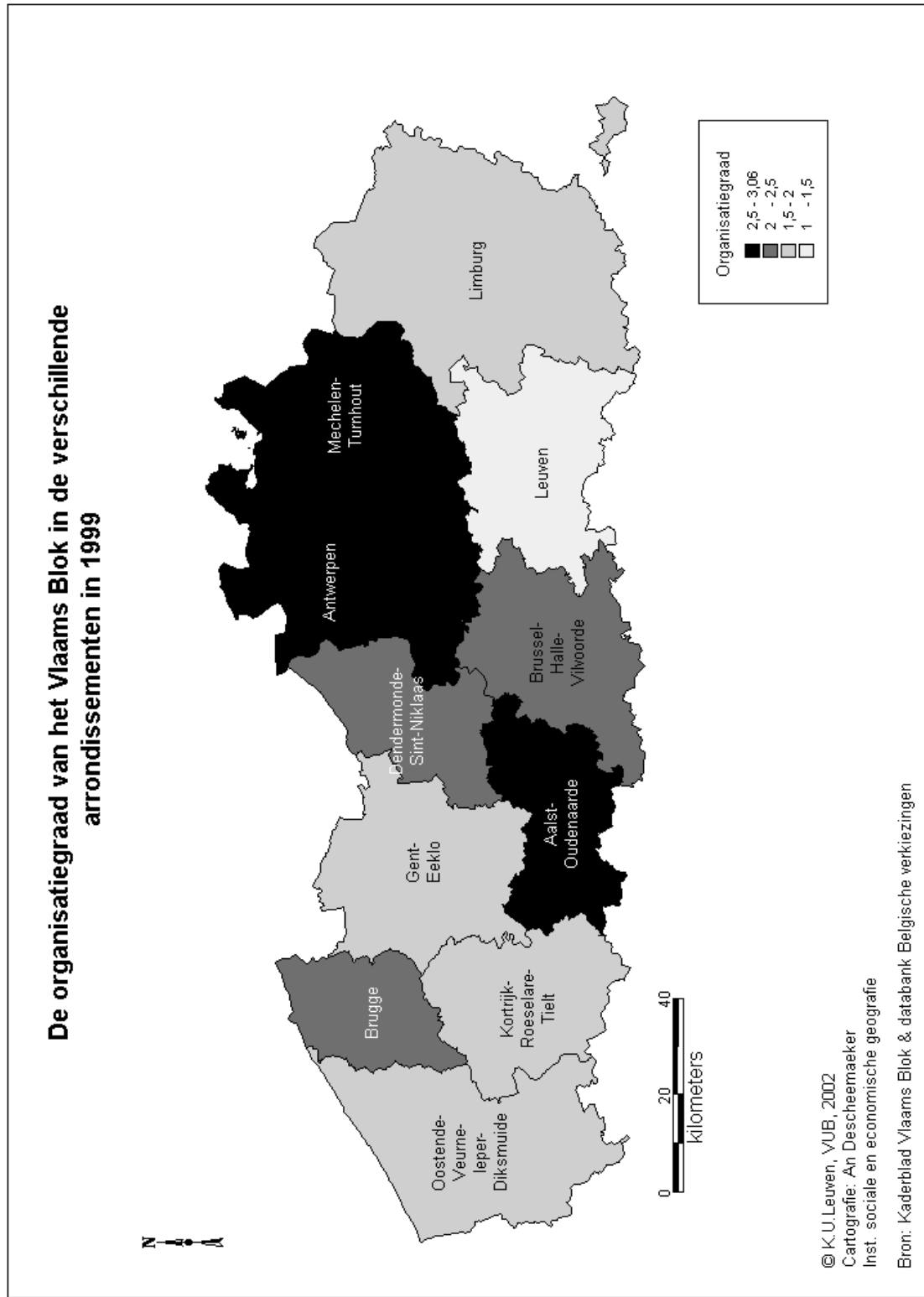
Tabel 3: Organisatiegraad van de Vlaams Partijen in 1999 – Bron: Res Publica

	CVP	SP	VLD	Vlaams Blok	Agalev	VU
leden	105939	78616	75780	12427	4281	15500
stemmen	875455	593372	888861	613399	434449	345576
Organisatiegraad	12,10	13,25	8,53	2,03	0,99	4,49

Tabel 4: Organisatiegraad van het Vlaams Blok per kieskring in 1999

arrondissement	Aantal leden	Aantal stemmen	organisatiegraad
ANTWERPEN	3684	143217	2,57
MECHELEN -TURNHOUT	2358	77176	3,06
DENDERMONDE-ST NIKLAAS	1041	48893	2,13
AALST-OUDENAARDE	938	36735	2,55
BRUGGE	522	23221	2,25
GENT	882	56447	1,56
LIMBURG	1018	63374	1,61
KORTRIJK-ROESELARE-TIELT	643	36230	1,77
BRUSSEL-HALLE-VILVOORDE	1401	67420	2,08
OOSTENDE-VEURNE-IEPER-DIKSMUIDE	394	24665	1,60
LEUVEN	438	36021	1,22

De verhouding tussen het aantal leden en het aantal kiezers is erg verschillend per kieskring (indeling van 1999), maar overal is het cijfer erg laag (zie tabel 4).
De kaart op volgende pagina toont duidelijk de ongelijkmatige ruimtelijke spreiding.

2 De formele organisatie

Het Vlaams Blok ontstond als een afscheuring van de Volksunie, en dat betekent dat er van bij de aanvang een partijstructuur aanwezig was. Die onderging in de loop der jaren weinig verandering. De omvang en de werking groeide natuurlijk wel mee met het stijgende aantal leden, en vooral met het steeds groter wordend aantal verkozenen. Dat laatste leverde ook de nodige financiële middelen op om de partijuitbouw verder te ondersteunen.

Het Vlaams Blok is in feite een alliantie van twee afscheuringen van de Volksunie na het Egmont-pact in 1977. Karel Dillen richtte de Vlaams Nationale Partij (VNP) op en enkele weken later zag ook de Vlaamse Volkspartij (VVP) van Lode Claes het licht. Ondanks fundamentele meningsverschillen hebben beide een afkeer van de Volksunie gemeen, en meer in het bijzonder van haar bereidheid tot compromissen in de regering. De Vlaamse zaak moet met minder toegevingen worden verdedigd. (Van Eycken en Schoeters 1988).

Voor de parlementsverkiezingen van 1978 smelten beide partijen samen en wordt voor de naam 'Vlaams Blok' geopteerd. Karel Dillen (VNP) wordt voorzitter en Pieter Bocken (VVP) ondervoorzitter. Karel Dillen blijkt uiteindelijk als enige te worden verkozen, wat zijn invloed aanzienlijk verhoogt.

In 1983 wordt een eerste huishoudelijk reglement op papier gezet, waarin uitvoerig de structuur en de taken van de verschillende organen aan bod komen. In 1992 wordt dit huishoudelijk reglement lichtjes aangepast, en in 1995 wordt het opgenomen in de statuten. In 1996 en 1997 zijn er enkele kleine aanpassingen, die in 2002 worden verwerkt in een gecoördineerde versie van de statuten (2002b). Telkens blijft de structuur van de partij in grote lijnen behouden. Het is de bedoeling om tegen 2004 de statuten opnieuw te hervormen. Hiervoor werd een verantwoordelijke aangeduid (Bert Schoofs).

2.1 Partijraad en Partijbestuur

De partij wordt geleid door het Partijbestuur, en dat gebeurt binnen de algemene richtlijnen die bepaald worden door de Partijraad. Het Partijbestuur beslist over de concrete strategie van de partij en van haar afdelingen. De fundamentele opties worden zoals gezegd door de Partijraad bepaald.. Het is de bedoeling dat het Partijbestuur snel standpunten kan innemen en kan inpikken op de actualiteit. In 1992 wordt er uitdrukkelijk bijgevoegd dat het Partijbestuur het dagelijks beheer waarneemt en ook de residuele bevoegdheden heeft.

De samenstelling van het partijbestuur is als volgt: partijvoorzitter, ondervoorzitter, verantwoordelijke van pers en media, partijraadvoorzitter, algemeen secretaris, hoofdredacteur van het partijblad, een gecoöpteerd financieel adviseur (die in 1992 wordt vervangen door een penningmeester), de verantwoordelijke van de studiedienst, de verantwoordelijke van de propaganda en een verslaggever. Door de groei van de partij komen er in 1992 nog enkele functies bij: de verantwoordelijke van de organisatie, de voorzitter van de VB-jongeren, de voorzitter van de financiële commissie, de verantwoordelijke van de omroepstichting (NOS) en de vertegenwoordiger van de Vereniging van Vlaams Blok Mandatarissen (VVBM).

De samenstelling van het Partijbestuur in de statuten van 2002 is eerder verwarrend. Er is een lijst met functies en een lijst met taken, en die komen niet steeds duidelijk overeen. De verantwoordelijke voor de organisatie krijgt er de taken van de propagandaverantwoordelijke bij; de vertegenwoordiger van het VVBM is nu de voorzitter geworden en die wordt bijgestaan door de fractieleiders van de verschillende parlementen; de verantwoordelijke voor het persbeleid ziet zijn taak vervuld door die van het partijblad. Komen ook in de taakomschrijving voor: een politiek raadgever, een verantwoordelijke buitenland en de verantwoordelijke van de juridische cel.

De partijvoorzitter is verantwoordelijk voor het algemeen beleid. Hij is de voorzitter van het Partijbestuur, de eerste woordvoerder van de partij, is verantwoordelijk voor de inhoud van de persmededelingen en de officieel ingenomen standpunten en heeft tenslotte een doorslaggevende stem bij onenigheid in het Partijbestuur. In 1992 blijft deze taakomschrijving dezelfde. Er wordt enkel verduidelijkt dat hij streeft naar consensus, maar zijn doorslaggevende stem blijft behouden. Vanaf 1992 wordt ook vermeld dat de voorzitter het secretariaat organiseert en toekijkt op de werking.

De Partijondervoorzitter vervangt de voorzitter, overlegt met de voorzitter en is de tweede in rang. In 1983 was hij mee verantwoordelijk voor de inhoud van de persmededelingen en de officiële partijstandpunten, maar deze taak vervalt in 1992. In de statuten van 1995 komt er een specifieke bevoegdheid bij: hij staat in voor het recht op antwoord. In de versie van 2002 valt deze bevoegdheid weg, en is het de voorzitter die het recht op antwoord opeist.

De Partijraad wordt in 1983 omschreven als het hoogste beleidsorgaan, met onbeperkte bevoegdheden. De Partijraad bespreekt alle politieke materies en neemt de fundamentele beslissingen over de strategie en de politieke koers. Hij vaardigt richtlijnen uit voor de ondergeschikte organen en beoordeelt ze. De Partijraad gaat over klachten en tuchtmaatregelen en heeft controlerecht op de publicaties van alle geledingen. Aanstellingen en ontslagen worden hier geregeld en het huishoudelijk reglement kan hier worden aangepast en goedgekeurd. Door in 1992 de residuele bevoegdheden bij het Partijbestuur te leggen, wordt de positie van de Partijraad wel verzwakt, en die van het Partijbestuur versterkt.

In de Partijraad zetelen alle leden van het Partijbestuur, de leden van het Algemeen Secretariaat met bestuursbevoegdheid (niet meer in 1992) de provinciale voorzitters en in 1983 ook nog de arrondissementale voorzitters. In 1992 worden zij vervangen door één afgevaardigde per arrondissement. Daarbij komen nog de nationale en provinciale verkozenen. Gezien hun stijgend aantal wordt dit in 1992 beperkt tot Kamer en Senaat en één verkozenen per provincie. Ook Brussel krijgt een speciale afgevaardigde, net zoals de VB-jongeren.

De Partijraadvoorzitter staat in voor het dagelijks bestuur van de Partijraad, hij is verantwoordelijk voor de agenda en hij leidt de vergaderingen ervan. Deze taken blijven behouden in 1992, maar de voorzitter van de Partijraad is dan geen lid meer van het Partijbestuur.

Regelmatig zijn er klachten over de tweederangsrol van de Partijraad in het geheel. Op een vergadering van de Partijraad in 1992 komt dit nogmaals aan bod. Waar Roeland Raes, de ondervoorzitter, nog tracht te ontkennen dat de Partijraad zou worden verwaarloosd, is Filip Dewinter veel duidelijker. Hij stelt dat de Partijraad in de praktijk niet het hoogste orgaan is. Hij zoekt de oorzaak in de grote professionalisering van de partij, maar ook bij de gebrekkige inbreng van de partijraadsleden zelf (PR) (1993c).

Hoewel de Partijraad in de taakomschrijving een grote verantwoordelijkheid krijgt, zijn het inderdaad de leden van het Partijbestuur die het zwaarst wegen. Zij zetelen immers allemaal in de Partijraad. De partij zelf omschrijft op de website het belang van het partijbestuur als volgt: *“Aangezien alle diensthoofden er deel van uitmaken, zorgt het Partijbestuur voor de eigenlijke werking en dynamiek van het Vlaams Blok”* (Website) (2002c). Er is niet alleen deze structurele link, de invulling van de mandaten gebeurt ook door een beperkte groep. Dat was zo in de jaren tachtig, en is vandaag nog steeds het geval.

In 1981 bestaat het Partijbestuur uit Karel Dillen als voorzitter (hij was ook voorzitter van de VNP), ondervoorzitter Roeland Raes, en verder nog Jan Brans (VNP) als hoofdredacteur van het partijblad, Geert Wouters (voorzitter partijraad), Reginald Jacob, Renaat van Heusden, Frans Rens en Patrick Faveere. Propagandaverantwoordelijke is Xavier Buisseret (was dat al voor de VNP) (Verlinden (1981)). In 1983 krijgt het Vlaams Blok het recht om uitzendingen door derden te verzorgen op de toenmalige BRT. De Nationale Omroepstichting wordt

opgericht (NOS) met als Voorzitter Karel Dillen, secretaris Roeland Raes en penningmeester Renaat Vanheusden.

Het huidige bestuur is als volgt samengesteld³:

Karel Dillen: is stichter, gewezen voorzitter en erevoorzitter van de partij. Merkwaardig is dat in de statuten nergens de functie van erevoorzitter wordt vermeld. Het Kaderblad en de website vermelden hem wel als lid van het huidige bestuur.

Frank Vanhecke: huidig voorzitter, bestuurslid sinds 1988 als persverantwoordelijke. Was al persverantwoordelijke bij de jongerenwerking in 1987.

Luk Van Nieuwenhuysen: ondervoorzitter (als opvolger van Roeland Raes), en voorzitter van de Partijraad sinds 1995. In die functie sindsdien ook lid van het partijbestuur. Parlements lid sinds 1991

Patsy Vatlet: penningmeester sinds 1983

Gerolf Annemans: volksvertegenwoordiger vanaf 1987 en sindsdien ononderbroken lid van het partijbestuur, zij het met verschillende titels: hoofd van de studiedienst, VVBM-voorzitter, fractieleider van de kamer.

Filip Dewinter: bestuurslid sinds 1987 als volksvertegenwoordiger, maar ook lang VBJ-voorzitter en verantwoordelijke voor de organisatie.

Wim Verreycken: bestuurslid sinds 1988 als verantwoordelijke mediabeleid maar nu fractieleider in de Senaat.

Jurgen Ceder: sinds 1990 verslaggever van het partijbestuur, later zetelt hij als hoofd van de juridische dienst

Joris Van Hauthem: sinds 1990 in het bestuur onder verschillende functies: verantwoordelijke organisatie, hoofdredacteur VB-magazine, en nu woordvoerder.

Karim Van Overmeire: gewezen voorzitter van de VB-jongeren van 1993 tot 1995, huidige diensthoofd vorming

Francis Van den Eynde: kamerlid sinds 1991 en in het partijbestuur sinds 1998 als vervanger van Hans Carpels, later als voorzitter VVBM.

Philip Claeys: in 1995 voorzitter van de VB-jongeren (tot eind 1999) en als dusdanig partijbestuurslid, nu hoofdredacteur van het Vlaams Blok magazine.

Bert Schoofs: nieuw sinds 2001 als verantwoordelijke voor het herschrijven van de statuten.

Frederic Erens: huidige voorzitter van de VB-jongeren sinds 2002.

De meeste leden zitten al lang in de raad. De personen wisselen nauwelijks, hun verantwoordelijkheid binnen de organisatie wel. De meesten zijn parlements lid. Er is slechts één vrouw - Patsy Vatlet - die sinds 1983 penningmeester is.

2.2 Congres en Raad van Advies

In 1983 is er nog een Raad van Advies, die al van bij de oprichting van de partij in 1978 bestond om de ideologische lijn te bewaken. In feite is deze raad nooit operationeel geweest, zoals blijkt uit een debat in 1988 over de nieuwe partijstructuren (1988d). Als verklaring wordt gegeven dat die niet in te passen valt in de structuur van de partij. De Raad van Advies wordt dan ook afgeschaft, en dus zetelen de leden ervan ook niet meer in de Partijraad.

Het Vlaams Blok heeft ook een congres, maar dat speelt niet de rol van partijcongressen in andere partijen (zie ook Deschouwer, 2001). In 1983 staat vermeld dat het de taak is van de congressen om het programma van het Vlaams Blok tot gemeengoed te maken en kritiek en opmerkingen op het programma aan de oppervlakte te brengen. In 1992 wordt die taak

3. Om de persoonlijke geschiedenis van de leden samen te stellen werd gebruik gemaakt van het Kaderblad, de verslagen van de Partijraad, het Blad van de mandatarissen en de website.

omschreven als ‘het uitdiepen van het programma’. Het congres neemt echter geen enkele beslissing. Partijleden participeren dus ook niet aan de interne besluitvorming in de partij.

2.3 De studiedienst

Dit aspect van de partijorganisatie is duidelijk niet prioritair. Toch voorzien de statuten al vrij vroeg een plaats voor een studiedienst, waarvan de verantwoordelijke – volgens het huishoudelijk reglement van 1983 – in het Partijbestuur zetelt. Eric De Lobel vervult aanvankelijk die functie. Maar de Studiedienst kent een moeilijke start, en blijft voortdurend een zorgenkind. Dat blijkt uit de reacties in het kaderblad.

De studiedienst is niet meteen professioneel uitgebouwd. Er bestaat gewoon een lijst met sprekers die zich vrijwillig hebben opgegeven als specialist over een bepaald thema (KB) (De Lobel 1985). Er zijn echter nogal wat onderwerpen waarvoor er niemand kan gevonden worden. In de kaderbladen na 1985 verschijnen wel af en toe nieuwe namen voor nieuwe onderwerpen.

In het kaderblad van september 1986 wordt een beeld opgehangen van de dienst (KB) (De Lobel 1986): “*Onze studiedienst telt momenteel 24 deskundige medewerkers, en zijn hoofd mag zo nodig een logistiek beroep doen op de diensten van het nationaal secretariaat zonder voorafgaande opdrachtbevestiging door onze nationale secretaris.*” Verder wordt er gespecificeerd dat er geen centrale databank is. Ieder lid verzamelt zelf. Er is maximaal één maal per jaar een plenaire vergadering en er wordt tevens benadrukt dat het Partijbestuur en de Studiedienst nauw met elkaar moeten samenwerken.

Enkele maanden later wordt dit beeld iets bijgewerkt als de bedenking wordt gemaakt dat het hier wel degelijk om vrijwilligers gaat. (KB) (De Lobel 1987). Een jaar later wordt het eerste signaal gegeven dat er een hervorming van de studiedienst nodig is. Op een nationale bijeenkomst wordt er nagedacht over de toekomst en de rol van de studiedienst, en ook: “... *over de reeds lang aangekondigde en dringend noodzakelijke herstructurering van onze studiedienst.*” (KB) (De Lobel 1988a). De vergadering zelf was niet echt succesvol: slechts 7 van de 20 leden waren aanwezig.

In het volgende nummer van het kaderblad wordt de nieuwe structuur voorgesteld. Er zijn 9 pijlers, die elk een verantwoordelijke krijgen. Zo is Gerolf Annemans verantwoordelijk voor Binnenlandse Zaken, Marijke Dillen voor Justitie en ethiek, Eric De Lobel voor Onderwijs. Verder zijn er nog Economische Zaken, Milieu, Landsverdediging en Volksgezondheid. De negende pijler blijft onbemand: Cultuur. Ook in het verleden werd nooit een spreker gevonden die zich hiervoor op gaf.

Enkele maanden later klaagt De Lobel erover dat er weinig vragen aan de studiedienst worden gericht. De antwoorden, die de deskundigen geven, worden ook niet naar het centraal secretariaat gestuurd, en dat is fout. Er wordt een studiecommissie binnen het Partijbestuur opgericht met als opdracht het uitwerken van voorstellen rond de concretisering inzake het vreemdelingenbeleid (KB) (De Lobel 1988b).

Dat het met de studiedienst niet vlot loopt, blijkt ook uit een reactie van het Partijbestuur midden 1990. De studiedienst moet hervormd worden (KB) (1990e). In oktober wordt alvast Eric de Lobel vervangen door Hans Carpels. Begin 1991 wordt de nieuwe structuur uitgewerkt: voortaan zijn er 20 groepen. De verkiezingsoverwinning van 1991 zorgt ervoor dat de partij vanaf 1992 meer middelen krijgt. Ook de studiedienst kan hiervan gebruik maken. De eerste betaalde krachten worden in dienst genomen: Marc Joris en Koen Dillen. Door het hogere aantal verkozenen komen er ook meer (wetenschappelijke) parlementaire medewerkers. Ze vallen echter niet onder de gecentraliseerde studiedienst. Toch zijn er nog handen tekort: “*Onze fractie doet wat kan om zoveel mogelijk aanwezig te zijn, maar de moeilijkheid ligt vooral in het feit dat we praktisch alles zelf moeten bestuderen en*

voorbereiden. *Onze studiedienst is nog erg beperkt in mankracht en de fractiemedewerkers hebben meer dan hun werk.*” (KB) (Van Nieuwenhuysen 1992).

Verschillende aspecten van de werking van het Vlaams Blok worden op het einde van 1992 bevraagd bij de kaderleden in een lijvig vragenpakket. De studiedienst wordt niet besproken bij de resultaten achteraf (KB) (1993f).

Na een nieuwe verkiezingsoverwinning in 1995 komt er een uitgebreide studiedienst onder de verantwoordelijkheid van Gerolf Annemans en krijgt die op het Madouplein een nieuwe ruimte (KB) (1995f). Er is nu plaats voor een coördinator (Koen Bultinck), 4 wetenschappelijke medewerkers en 2 administratieve medewerkers. Er is ook een provinciale werking met een aparte studiedienst, namelijk Limburg. De Partijraad heeft opmerkingen op de soms gebrekkige wetenschappelijke standpunten van de partij, en vraagt om externe wetenschappers in te schakelen. Annemans vraagt geduld, *“aangezien de studiedienst eigenlijk nog maar pas bestaat.”* (PR) (1995d).

Op het einde van het jaar krijgen alle kaderleden een eerste resultaat van de nieuwe ploeg te zien: Actueel Standpunt, een themanummer over de TGV. In oktober 1996 wordt er aangegeven dat er een nauwere samenwerking is tussen de juridische dienst en de studiedienst (KB) (1996a).

In 1998 wordt de werking van de partij opnieuw geëvalueerd en komt de studiedienst niet expliciet aan bod. Toch zijn er kritieken van de mandatarissen. Een veel gevraagd verzoek is het sneller beantwoorden van de gestelde vragen (KB) (L.V. 1998).

Ondanks de uitbreiding van het algemeen personeelsbestand in 1999, krijgt de studiedienst geen medewerkers bij. Integendeel, er volgt een herschikking met de juridische dienst met een afslanking tot 5 medewerkers (tegenover 7 vroeger) als gevolg. Gerolf Annemans blijft diensthoofd (1999c). De juridische dienst krijgt wel meer personeel. In 2001 volgt er een herschikking naar aanleiding van een vernieuwing van het partijbestuur. Het team bestaat terug uit 7 medewerkers, na afslanking van de juridische dienst.

2.4 De vormingsdienst en Kadervorming

De grote afwezigheid in de organisatiestructuur van de beginperiode van het Vlaams Blok is een vormingsdienst. Er wordt wel vorming gegeven aan de kaderleden via het Kaderblad. Als in december 1984 het eerste nummer verschijnt, staat er geen omschrijving in van wie precies lid is van dat ‘kader’. De verantwoordelijke uitgever van het blad is Fideel De Volder. Het verslag van de kaderdag van september 1984 in Mechelen maakt wel duidelijk wat er verwacht wordt van deze mensen. Er zijn verschillende werkgroepen. Een eerste werkt rond peterlijsten van verkiezingen. De tweede groep behandelt de relatie met de pers, en meer in het bijzonder het organiseren van lezersbrieven (zie ook nog verder). De derde groep werkt rond reclamewerving voor het maandblad en de vierde rond het partijblad ‘Inzet’. De vijfde werkgroep onder leiding van Xavier Buisseret werkt over propaganda. In de werkgroep organisatie gaat de aandacht naar jongerenafdelingen. De slagzin is: *“Meer leden, meer kaderleden, meer naar buiten treden. Hoe meer leden, hoe meer geld, hoe meer propagandakansen”* (KB) (1984).

In 1986 laat Karel Dillen zich ontvallen dat hij ontgoocheld is over de inzet van de kaderleden. *“De meeting in Antwerpen was een succes. Er waren 400 aanwezigen, maar veel kaderleden ontbraken.”* Volgens Dillen komt het Kaderblad in 300 bussen, en waren er maar 70 kaderleden aanwezig (KB) (Dillen 1986). De verwachtingen tegenover kaderleden worden dan ook nog eens op een rijtje gezet in een volgend nummer. *“Wat verwacht de partij van een doorsnee kaderlid? 1 vergadering per maand, 1 gemeenteraad, 1 keer plakken en 1 keer bussen per maand, leden hernieuwen, 4 plaatselijke acties organiseren, meedoen aan nationale acties, ... samen is dat 1 avond in de week”* (KB) (1986d).

In 1987 krijgt het kaderblad een nieuwe verantwoordelijke: Filip Dewinter. Ook de ondertitel verandert: 'een uitgave van het vormingsinstituut Vlaams Blok'. Toch is er nergens een verwijzing naar de oprichting van een dergelijk instituut. In het volgende nummer is de naam overigens veranderd in 'Nationalistisch Vormingsinstituut'. Er is ook een aankondiging van een eerste cyclus van de kaderschool van het Vlaams Blok (KB) (1987c).

In de twee volgende nummers wordt een lijst van studiemateriaal opgenomen, die nuttig is voor de vorming van kaderleden. Op 24 en 31 maart 1990 wordt een nieuwe kaderschool georganiseerd.

In november 1992 telt het Vlaams Blok volgens het blad 700 kaderleden. In een overzicht van de uitbouw van de partij, wordt in 1994 trots gemeld dat het aantal kaderleden op 1 jaar tijd verdubbelde (KB) (1994a).

In de zomermaanden van 1998 wordt de oprichting van een nieuwe VZW Vormingsinstituut Frank Goovaerts aangekondigd. Er is duidelijk nood aan vorming. *De andere partijen hebben al lang zo'n dergelijke structuur* (KB) (1998a). Er kunnen ook subsidies van de overheid voor verkregen worden. In de voorstelling van de nieuwe partijstructuur krijgt de dienst vorming een aparte onderverdeling. Het hoofd is Karim Van Overmeire, tevens verantwoordelijk voor de NOS (KB) (1999c).

Dat er nood is aan vorming, mag ook blijken uit een opmerking die in het volgende nummer wordt neergeschreven: *"Om ons in de toekomst nog beter te wapenen tegen deze hetze, en snel en efficiënt een uniform antwoord te formuleren, werd de dienst vorming opgericht."* (KB) (1999a). Ook binnen de Vereniging van Vlaams Blok Mandatarissen (VVBM) krijgt vorming meer aandacht. Meer nog, het wordt duidelijk als doel geformuleerd. *"Waar de organisatie vroeger slechts een doorgeefluik was, wordt nu de hoofdpdracht om aan actieve begeleiding en vorming te doen"* (VVBM) (2001c).

In dezelfde periode vindt Filip Dewinter het tijd om een duidelijke definitie op te stellen van het begrip 'kaderlid'. Hij stelt vast dat er verschillende normen zijn naargelang het arrondissement. *"Een kaderlid is een lid dat actief deelneemt aan de werking van het Vlaams Blok. Mandatarissen, bestuursleden, personeelsleden en leden van de Ordedienst zijn automatisch kaderlid"* (KB) (Dewinter 2001). Ook andere leden kunnen kaderlid worden, maar dat moet dan bekrachtigd worden door het arrondissementsbestuur of het partijbestuur. In deze opsomming vallen de leden van de Ordedienst wel op. Deze is opgericht in 1997 maar het is niet duidelijk of zij ook een specifieke vorming krijgen.

2.5 De Jongerenwerking

In 1987 worden de Vlaams Blok Jongeren (VBJ) opgericht. Voorzitter is Filip Dewinter, ondervoorzitter is Hans Carpels, secretaris is Werner Marginet. De propaganda-verantwoordelijke is dezelfde als die van de partij: Xavier Buisseret. De penningmeester is Veerle Dillen, dochter van de partijvoorzitter. De PR is in handen van Frank Vanhecke. De bedoeling van de jongerenwerking is zeker niet de rol van 'luis in de pels' van de grote partij te spelen. In de statuten van de VZW staat: *"De vereniging "Vlaams Blok- Jongeren is de bundeling van de jonge Vlaams Blok-leden die gebonden worden door de beginselen, de programmateksten en de congresbesluiten van het Vlaams Blok. Alle leden van VBJ werken mee in de partij en beklemtonen vooral de standpunten van de jongeren in en buiten de partij."* (1992c).

Dat de jongeren meewerken is duidelijk: Dewinter wordt onmiddellijk verantwoordelijke uitgever van het Kaderblad. Als afgevaardigde in het partijbestuur heeft hij ook een duidelijk omschreven taak: *"verantwoordelijk voor het verspreiden van de partijstandpunten en beslissingen in alle geledingen van V.B.J."* (1992c).

In september 1987 wordt een eerste congres gehouden, waarop 300 jongeren aanwezig zijn. Dat doet Dillen besluiten: *“Inderdaad, nog nooit voorheen was de spontane belangstelling van vooral jongeren zo groot”* (KB) (Dillen 1988).

In het Vlaams Blok is elk lid jonger dan 35 jaar automatisch lid van VBJ (1990b). In 1990 wordt Dewinter, die dan al enkele jaren parlementslid is, als jongeren voorzitter opgevolgd door Jan Huybrechts. De partijstatuten worden aangepast, zodat ook een afgevaardigde van VBJ in het arrondissementeel bestuur zetelt (KB) (1991). In een persmededeling van maart 2001 spreken de VBJ over meer dan 8000 jongere leden. Dat aantal lijkt sterk overdreven. De eigen cijfers van de partij spreken dit tegen (zie ook hoger). In het Kaderblad enkele maanden later staat: *“Het is noodzakelijk dat we van zoveel mogelijk leden de juiste geboortedatum weten. Van ongeveer de helft van onze leden weten we evenwel niet hoe oud ze zijn”* (2001c). Er wordt dan ook een oproep geplaatst aan alle bestuursleden om navraag te doen bij hun leden over de geboortedatum.

2.6 Een autoritaire structuur?

Uit dit overzicht van de partijstructuur blijkt toch wel dat de organisatie van het Vlaams Blok erg strikt is. Is er dan sprake van een autoritaire structuur? Jagers (2002) maakte een vergelijkende studie over het intern democratisch gehalte van de verschillende politieke partijen. Hij baseerde zich op parameters als rechten voor de leden, hun medebeslissingsrecht, de lokale autonomie van de groepen, hoe de partijvoorzitter wordt verkozen, en wie de verkiezingslijsten samenstelt. Zijn besluit is dat het Vlaams Blok, in vergelijking met andere partijen, het minst intern democratisch is. Daarin is ook geen evolutie te bespeuren. Sinds de oprichting in 1978 is er nauwelijks een verandering geweest in de partijstructuur. In het kader van dit onderzoek gaan we dieper in op twee parameters: de besluitvorming en de controle over de organisatie.

2.6.1 De besluitvorming

De (ere)voorzitter, Karel Dillen, duidde zijn opvolger aan voor 3 jaar, en dit nieuwe voorzitterschap kon verlengd worden. Dat is met de aanstelling van Frank Van Hecke ook gebeurd. Enige inspraak van de leden is hier uitgesloten.

Uit niets blijkt dat de partij hiermee verveeld zit. In het Kaderblad wordt verwoord wat er van een lid van de organisatie verwacht wordt. Zo staat er in het eerste nummer te lezen: *”Evenmin is het Vlaams Blok een vrolijke stuifin of een opvangcentrum, waarbinnen om het even wie zichzelf als ongenood gastspreker mag beschouwen om aldus om het even wat te debiteren ter vertroebeling van vergaderingen. Die moeten namelijk ordentelijk geleid en gericht worden konform onze beginselen die te nemen of te laten zijn. Van bevoegde personen dient hun autoriteit te worden erkend en aanvaard. Zonodig zal ze moeten ondergaan worden. Zonder complimenten. want altijd weer bestaat op elk sport van de ladder een beslissende stem. Dit kaderblad is Vlaams Blok: niet nivellerend, niet verarmend en verschralend en GGD-achtig. Het demokratisme⁴ zal onze spindraad niet wezen. Het Vlaams Blok is een overlegpartij en wijst: demokratisme af”* (KB) (De Volder 1984).

“Een vergadering dient niet om een VB-beginsel in vraag te stellen of te relativeren, maar wel om het hard te maken en toe te lichten.” (KB) (Peeters 1985) Roeland Raes is er zich van bewust dat besluitvorming niet altijd eenvoudig is, zeker in een partij die ‘dwarstlicht’. *“We ontmoeten in onze gelederen nogal wat ‘moeilijke’ mensen. Veel kan worden opgelost door onze interne structuren. In tegenstelling met wat kwatongen wel eens beweren, is het VB geen*

4. Demokratisme (democratisme): een niet bestaande term, die gebruikt wordt om de het teveel aan overleg en de nefaste gevolgen ervan aan te duiden.

totalitaire partij, met dictatoriale leiders en waarin geen plaats is voor woord en wederwoord, debat en confrontatie. Integendeel, Het VB koos en kiest voor het beginsel overeenstemming na overleg.” (KB) (Raes 1987). Iedereen moet volgens Raes zijn gedacht kunnen zeggen, maar dient zich na het besluit wel erbij neer te leggen. Het is echter niet aan de leden zelf om te besluiten. Er staat immers altijd iemand hoger op de ladder. *“Zelfs in een gezagspartij als de onze, waar richtlijnen opgevolgd worden, is het noodzakelijk dat diegene die de richtlijnen geeft, inzicht verwerft en zich een juist oordeel vormt. De Voorzitter moet wel gevolgtrekkingen maken en eventueel (eigen onderlijning) meedelen wanneer een beslissing zal volgen”* (KB) (Verreycken 1990).

In 1997 worden de statuten van de partij licht hervormd. Naar aanleiding van een debat hierover in de Partijraad, stelt Dewinter de drie principes voor waarop de organisatiestructuur is gebaseerd: *“Een verticale organisatiestructuur, van boven naar onder. Dit waarborgt continuïteit en stabiliteit. Het consensusprincipe, waarbij de voorzitter desgevallend de doorslag geeft. Tenslotte het gezagsprincipe: hogere besturen kunnen indien nodig beslissingen treffen over ondergeschikte besturen”* (PR) (1997e). Niet iedereen van de partijraad stapt mee in die richting. Zo zijn er vragen over hoe het gezagsprincipe kan gerijmd worden met de vraag naar referenda.

2.6.2 De nood aan controle

Een partij heeft nood aan militanten. Hoe groter de organisatie, hoe moeilijker het is deze militanten volledig in de hand te hebben. De propagandaverantwoordelijke omschrijft kernachtig waarover het gaat: *“Een militant kan luisteren en verdraagt orde en tucht.”* (KB) (Buisseret 1990). Hij stelt tot zijn spijt vast dat er zich binnen het Vlaams Blok te veel groepjes vormen met eigen leiders. Door de agressieve omgeving waarbinnen de partij moet werken, is het nochtans nodig om de rangen te sluiten en geen fouten te maken. De nood aan controle is dan ook hoog. Regelmatig roept het partijbestuur op om alle teksten voor te leggen aan de bevoegde instanties. Ook Dewinter ziet het gevaar in: *“Iedere misstap, hoe klein ook, zal genadeloos afgestraft worden. Wij moeten een foutloos parcours rijden. Zoniet zal ons een gepeperde rekening gepresenteerd worden.”* (KB) (Dewinter 1992b). Dat het imago naar buiten moet worden opgepoetst, mag blijken uit volgende oproep: *“Vanaf nu is het verboden om T-shirts, stickers of wat dan ook uit te geven zonder schriftelijke toelating. U wordt ook vriendelijk verzocht enigszins te zien aan wie u de T-shirts verkoopt. Het is anti-propaganda als men soms ziet wie er allemaal in Vlaams-Blok T-shirts rondloopt”* (KB) (Buisseret 1992a).

Dat de partij zelf orde op zaken stelt, mag blijken uit het feit dat in bijna elk kaderblad vanaf 1992 een ruimte is voorzien om zich te distantiëren van personen. De tekst is telkens dezelfde: *“Hiermee wordt medegedeeld dat (naam van de persoon met de gemeente) op geen enkele wijze het Vlaams Blok lokaal, provinciaal of nationaal vertegenwoordigt of het recht heeft uit naam ervan te spreken of te schrijven. Ook is hij/zij geen lid van het Vlaams Blok”* (KB) (1992a). Deze laatste zin kan verwarring stichten. Hij zou kunnen geïnterpreteerd worden alsof de persoon nooit lid is geweest. Het gaat echter wel degelijk over gewezen leden. De reden van de distantiëring wordt nooit vermeld. Toch is deze voor sommigen onrechtstreeks uit het blad zelf te achterhalen. Zo is er een scherpe reactie op een uitlating van Bert Anciaux, die het Vlaams Blok associeert met een neonazistische organisatie (Excalibur). Het verwijt wordt weggewimpeld door te verwijzen naar vorige kaderbladen, waarin de partij zich distantieert van de betrokken personen (KB) (1996b). In de Partijraad worden de namen wel vermeld. Het gaat meestal om afdelings- of arrondissementsvoorzitters die het oneens zijn met genomen beslissingen, vaak omdat ze niet ‘gekend’ zijn in beslissingen van hogerhand.

Bij de richtlijnen voor de kandidaten van de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 wordt, buiten de vraag om de beginselverklaring of ‘het oranje boekje’ na te volgen, ook een profiel

gestoken van de toekomstige mandataris. *“Naar buiten dwarsligger en tegenstrevers, ... dienen ze intern binnen een partijwerking een zekere sociale flexibiliteit aan de dag te kunnen leggen”*. Wat met ‘flexibiliteit’ bedoeld wordt, is wat verder te lezen: *“Men moet de flexibiliteit hebben om gezag en autoriteit te aanvaarden, daartoe bereid zijn.”* (KB) (1993a). Dat de partij zich wil indekken en niet verantwoordelijk wil zijn voor de daden van haar leden, blijkt nogmaals uit de oproep tot controle van de publicaties: *“Het partijbestuur van het Vlaams Blok zal niet aarzelen om zich desnoods te distantiëren van publicaties die niet ter goedkeuring werden voorgelegd.”* (KB) (1998a).

3 De financies

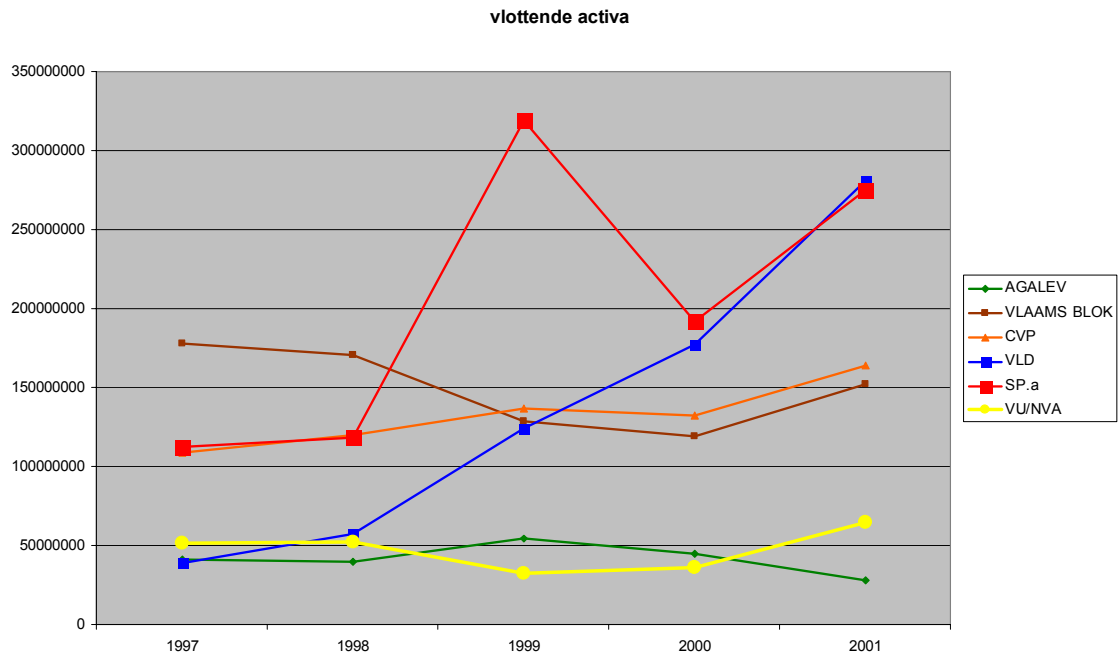
De Belgische politieke partijen krijgen zeer ruime financiële middelen van de overheid. De parlementaire fracties krijgen – in functie van hun grootte – subsidies in de verschillende assemblees, en de centrale partijorganisatie krijgt middelen in functie van de resultaten van de laatste verkiezing. De diverse assemblees nemen ook een deel van de personeelskosten van de partijen op zich (parlementaire medewerkers, fractiesecretaris). Een partij die groeit krijgt dan ook extra financiële middelen.

Voor het Vlaams Blok wil dat zeggen dat 1991 een cruciaal keerpunt is. Vanaf dan krijgt de partij veel meer mogelijkheden om te investeren in de eigen werking. In wat volgt proberen we op zoek te gaan naar een aantal bijzondere kenmerken van het bestedingspatroon van het Vlaams Blok. We doen dat aan de hand van de (wettelijk verplichte) publicatie van de boekhouding van de partijen. Die publicaties laten wel wat ruimte voor interpretatie. De precieze invulling van de diverse posten ligt niet vast, en kan bij een zelfde partij ook wijzigen over de tijd. Met deze waarschuwing dat de absolute cijfers met enige voorzichtigheid moeten behandeld worden, kunnen we toch een paar interessante trends en verschillen aangeven. Die zijn visueel voorgesteld in de drie figuren hieronder.

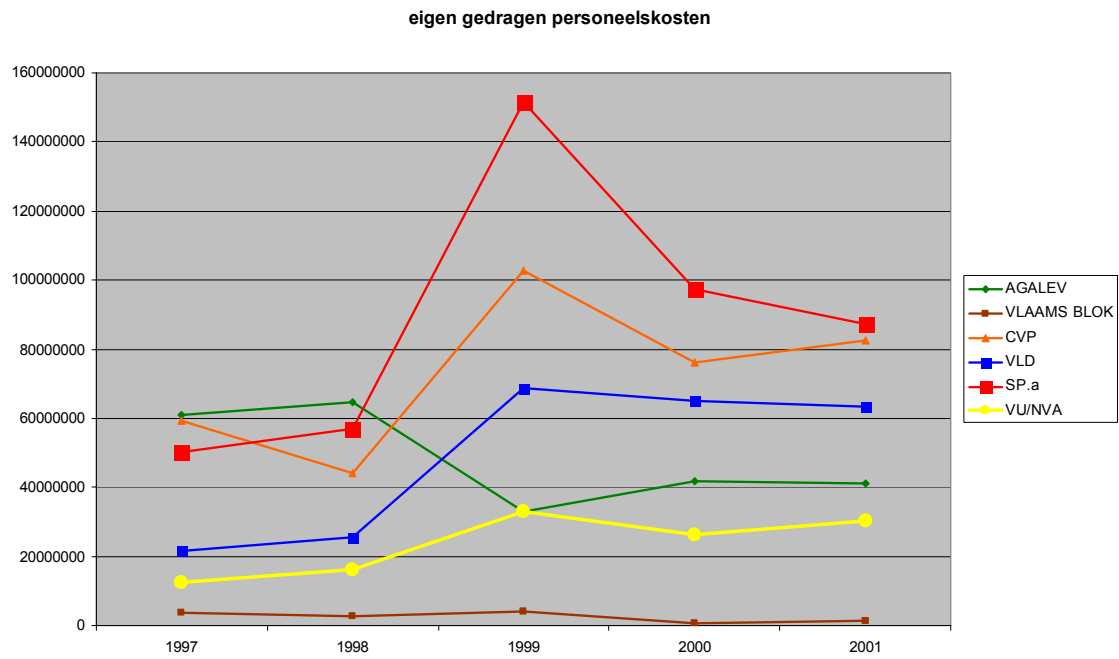
In 2001 beschikte het Vlaams Blok over 173 miljoen BF aan activa. Het overgrote deel van deze middelen is vlottend, dit wil zeggen onder de vorm van beleggingen en rekeningen, en niet in gebouwen. De drie traditionele partijen (SP.a, CD&V en VLD) hebben een veel ruimer vast patrimonium, maar ook in absolute termen nog meer vlottende activa. VU/NVA en Agalev moeten op alle vlakken onderdoen voor het Vlaams Blok (zie figuur 3).

Er is duidelijk een verschillend investeringspatroon bij het Vlaams Blok merkbaar dan bij al de andere partijen. Zo heeft de partij nauwelijks iemand in dienst die betaald wordt uit eigen middelen. Dit staat in schril contrast met de drie traditionele partijen, die tussen de 60 miljoen Bf (VLD) en 90 miljoen Bf (SP.a) van de eigen middelen besteden aan personeel. Ook Agalev en VU/NVA nemen extra personeel in dienst, en betalen die met eigen middelen (zie figuur 4). De strategie van het Vlaams Blok om enkel te werken met statutair personeel werd al in 1995 toegelicht door Roeland Raes op een partijraad (PR) (1995c). Personeel wordt enkel aangeworven in zoverre het op de betaalrol kan gezet worden van een parlementaire werking. Uit het verslag aan de Partijraad blijkt ook duidelijk het statuut van het personeel: *“Overuren worden in principe niet gecompenseerd. Personeelsleden zijn militanten en moeten ook op lokaal vlak actief zijn. Van hen wordt loyaliteit, bescheidenheid en discretie verwacht, ...”* (PR) (1996d).

Figuur 3: De vlottende activa van de Vlaamse politieke partijen

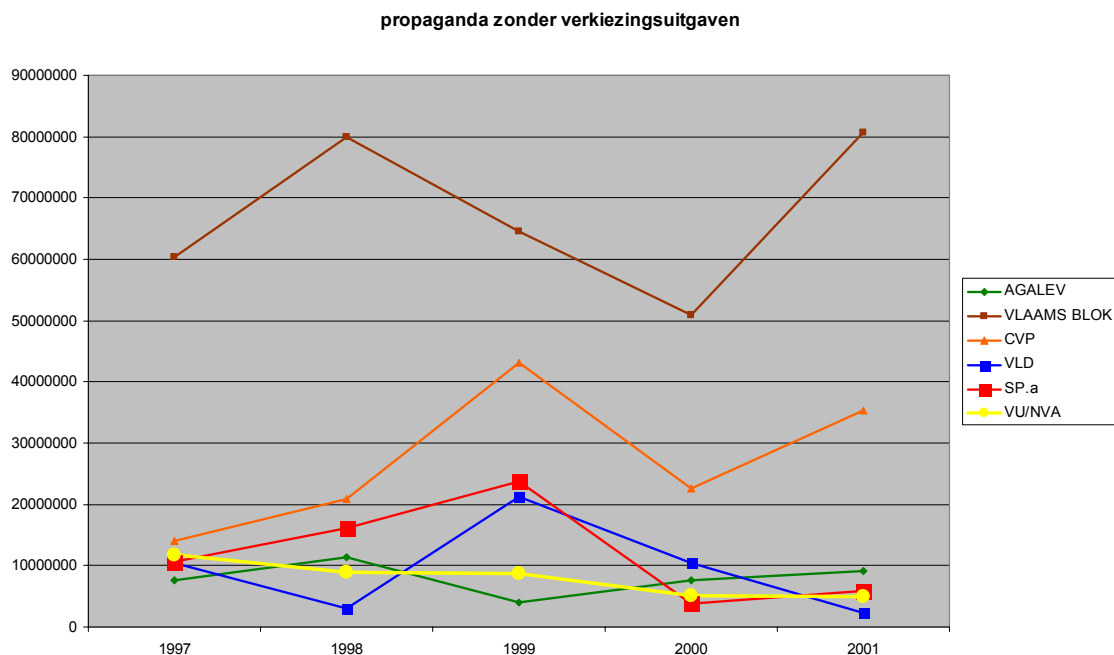

Figuur 4: De zelf gedragen personeelskosten van de Vlaamse partijen

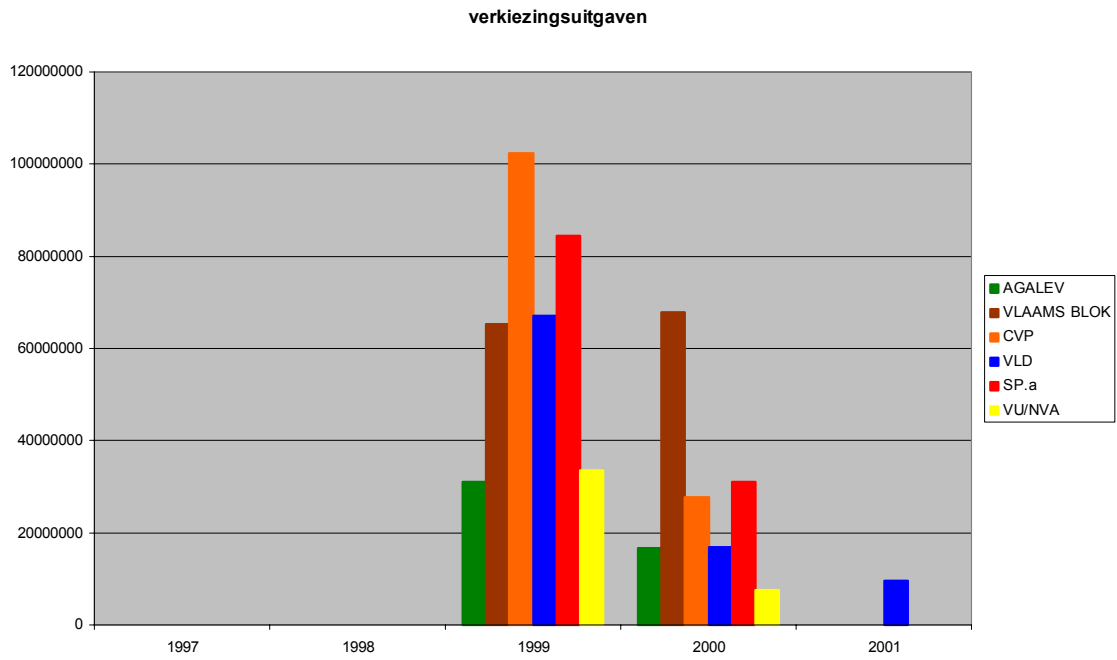
Vooral opvallend zijn de verschillen in uitgaven voor propaganda en verkiezingen. Het Vlaams Blok is zonder meer de kampioen van de propaganda (zie figuur 5). In 2001 gaf het Vlaams Blok dubbel zoveel geld uit aan propaganda als de CD&V: 80,6 miljoen Bf. Van de regeringspartijen gaf geen enkele meer uit dan 10 miljoen Bf. En 2001 was voor het Vlaams Blok overigens geen uitzondering. In 1997 en 1998, ook twee jaren zonder verkiezingen, gaf deze partij telkens meer uit aan propaganda dan alle andere partijen samen. Deze financiële gegevens bevestigen dat de uitspraak van Filip Dewinter ook in de praktijk wordt omgezet: de volgende campagne begint de dag na de verkiezingen.

Figuur 5: Uitgaven voor propaganda (buiten verkiezingen) van de Vlaamse partijen

Maar ook in verkiezingstijd laat het Vlaams Blok zich niet onbetuigd. In 1999 moest het de traditionele partijen voor wat de verkiezingsuitgaven betreft (nipt) laten voorgaan, maar bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2000 gaf het Vlaams Blok tweemaal zoveel uit als de tweede partij in de rangschikking: 67,8 miljoen Bf tegenover 30,8 miljoen Bf voor de SPa) (zie figuur 6).

Figuur 6: De verkiezingsuitgaven van de Vlaamse politieke partijen

4 Leven en werken in een vijandige omgeving

4.1 Discretie en alert blijven

Het Vlaams Blok ontstaat als een radicale afscheuring van de Volksunie. Met het zeer afwijzend standpunt op het communautaire vlak, plaatst het Vlaams Blok zichzelf meteen al in de marge van het politieke debat. Met het later ontwikkeld standpunt over migratie zet het Vlaams Blok zichzelf opnieuw in de marge. De andere partijen stellen zich tegenover het Vlaams Blok ook zeer hard op, beschouwen de standpunten ervan als absoluut onaanvaardbaar. Zowel door de eigen opstelling als door de reactie van de anderen komt het Vlaams Blok dus terecht in een fundamenteel vijandige omgeving. De partij wordt voortdurend geïsoleerd en moet dus steeds op haar hoede zijn. Die positie vertaalt zich heel duidelijk in de manier waarop het Vlaams Blok functioneert. In de volgende paragrafen bespreken we een paar houdingen en strategieën die als een gevolg van die positie kunnen verklaard worden.

Zo worden bijvoorbeeld de ledenlijsten met veel schroom behandeld. Het is mogelijk om zich als anoniem lid te laten inschrijven. Voor het lidnummer wordt dan een 'A' geplaatst. Er loopt echter nogal eens wat fout, zodat deze leden toch briefwisseling krijgen met het logo van de partij op de buitenkant, in plaats van in een anonieme enveloppe (KB) (1996c).

Soms lekken er passages van interne documenten in de pers. In maart 1998 geeft dat aanleiding tot een artikel in het Kaderblad van Dewinter over discretie. *“Een verslag van een vergadering of een interne nota of richtlijn die eerder banaal lijkt voor het betrokken kaderlid, is soms van onschatbare waarde voor iemand die het imago van onze partij wil bekladden. Met uitzondering van de voor propagandadoeleinden bestemde drukwerken moeten alle andere Vlaams Blok-documenten als vertrouwelijk worden beschouwd en behandeld.... Buitenstaanders en niet-bestuursleden moeten niet ingelicht worden over de inhoud van en beslissingen genomen tijdens een vergadering. ...Aan derden (niet-partijleden, journalisten, politiediensten,...) wordt geen informatie verstrekt i.v.m. de interne werking van het Vlaams Blok”* (KB) (Dewinter 1998b).

Dat iedereen klaar staat om het Vlaams Blok op een fout te betrappen, heeft gevolgen voor het eigen gedrag. Zo wordt benadrukt dat tussenkomsten van mandatarissen met de nodige voorzichtigheid moeten worden geformuleerd. Uitspraken kunnen namelijk genotuleerd worden en dus ook vervolgd (KB) (1998a). Wie zelf bedreigd wordt, moet best onmiddellijk klacht indienen bij politie en rijkswacht. Een kopie van het proces-verbaal moet naar de nationale partij-instanties gestuurd worden (KB) (1999b).

Het regelmatig ontslaan van leden – wat inderdaad gebeurt – is geen goede zaak. Om de gevolgen voor de partij zo minimaal mogelijk te houden wordt gevraagd om brieven met betrekking tot ontslagen nooit te kopiëren (KB) (1998c).

4.2 Lezersbrieven en informatie

Al bij de eerste kaderdag in Mechelen worden er in een aparte werkgroep afspraken gemaakt over de relatie met de pers, en meer in het bijzonder over ingezonden stukken. Het is de bedoeling dat elk arrondissement een persverantwoordelijke heeft voor lezersbrieven. Die persoon heeft ook een lijst ter beschikking van personen die hun identiteit ter beschikking stellen, ook als ze zelf niet schrijven (1984).

Enkele maanden later gaat men specifiek in op de manier waarop lezersbrieven moeten geschreven worden. Voorzichtigheid wordt gecombineerd met provocatie en het spannen van een valstrik. Als men iets niet zeker weet, moet men best het gegeven in vraagvorm formuleren. Wie verwijst naar feiten die kunnen bewezen worden, houdt in eerste instantie

best bewijzen achter de hand. Lok door middel van de lezersbrief een polemiek uit, waarbij de tegenpartij waarschijnlijk zal ontkennen met een recht van antwoord. Dan is het tijd om met een fotokopie van het bewijsstuk naar de pers te stappen (KB) (1985).

Met de actie 'regionale bladen' wil het partijbestuur de lokale groepen stimuleren om een lokale folder uit te geven. De partij is bereid om 70% van de kosten op haar te nemen, en dit voor vier folders per jaar (KB) (1996c).

De bevolking kan niet genoeg worden geïnformeerd. Als een gevoelig thema zoals 'veiligheid' ook op het juiste ogenblik via een folder in de bus wordt besproken, heeft dat waarschijnlijk meer impact. Vandaar de volgende strategie: *"Zo werd het idee opgevat om een tijdloos pamflet op te stellen dat een klein jaar lang door een netwerk van militanten in het hele arrondissement (Leuven) zal gebust worden in buurten waar daags voordien inbraken of vandalisme werd gepleegd. Deze folder kan besteld worden via nationaal"* (KB) (1997a).

Terwijl mandatarissen moeten opletten wat ze zeggen, en alle drukwerken strikt worden gecontroleerd, krijgen websites een andere rol toebedeeld. Daar moet blijkbaar minder schroom aan de dag worden gelegd. De partij is er fier op dat ze als eerste fractie in het Vlaamse Parlement een eigen website heeft. Die moet garant staan voor een volledige vrije meningsuiting (KB) (1998d). De lokale afdelingen krijgen richtlijnen in verband met websites. Er wordt opnieuw benadrukt dat ze daar kunnen vertellen wat de echte opvattingen zijn. Toch moeten de teksten ook door nationaal worden goedgekeurd (KB) (2000).

Het maandblad moet zoveel mogelijk te koop worden aangeboden. Dat lukt echter niet zo goed. Op ongeveer 2000 verkooppunten werden er 763 nummers verkocht. Herman De Reuse doet op de partijraad dan ook het voorstel om kaderleden zelf af en toe een blad te laten kopen om de verkoop te 'stimuleren' (PR) (1998f).

In het septembernummer van 2000 worden specifieke richtlijnen gegeven met betrekking tot de antiracismewet. Er worden voorbeelden gegeven van hoe de thema's van de partij kunnen worden geformuleerd, zodat de wet niet wordt overtreden. Het voorstel om een kindercheque in te voeren voor 'het eigen volk' is blijkbaar gevaarlijk om wettelijk juist te formuleren. Daarom wordt erop aangedrongen om enkel de volgende formulering te gebruiken: *"Wij moeten zover komen dat gezinnen opnieuw in de stad willen wonen. Daarom stellen wij voor dat iedere stad om de stadsvlucht tegen te gaan geboortepremies of kindercheques uitkeert. De stad moet gezinnen belonen die er kinderen willen hebben."* (KB) (Crols 2000).

4.3 Terugslaan waar het kan

De actie 'jongeren tegen racisme' kan de goedkeuring van de partij niet wegdragen. Vandaar een volgende richtlijn: *"Laat ons massaal affiches 'tegen het racisme' bestellen en die nadien gebruiken om er de kachel mee aan te steken, de voorraad inpakpapier aan te vullen, of er de kinderen op te laten tekenen. Dan is het nog op hun kosten ook en elke affiche die wij vernietigen kunnen ze niet meer tegen ons gebruiken"* (KB) (1986a). Waarna het adres volgt.

In dezelfde lijn ligt de aandacht voor de anti-apartheidsbeweging. *"Het centrum van het anti-apartheidsgehuil in Vlaanderen is in AKZA Leuven. U kan ze op kosten jagen door stickers, affiches, documentatie aan te vragen. Betalen doet u uiteraard niet"* (KB) (1986c).

Er wordt gezocht naar jonge juristen die bereid zijn om via een VZW zich burgerlijke partij te stellen telkens een situatie ontstaat waarbij men als Vlaming wordt gediscrimineerd (KB) (1984).

Xavier Buisseret geeft richtlijnen over wat te doen bij verboden betogingen. De voornaamste regel is om niet geïsoleerd te geraken, zodat de ordediensten je niet kunnen oppakken. *"Geraak je toch opgepakt, zorg er dan voor dat alle 'hinderlijke voorwerpen' uit je zakken zijn verwijderd."* Agenda's moeten thuis worden gelaten, want de ordehandhavers hebben het recht ze in te kijken (KB) (Buisseret 1988a).

In 1990 wordt de werkgroep Media opgericht, die moet zorgen dat de objectiviteit van de berichtgeving gegarandeerd blijft. Het recht op antwoord is een goed verdedigingsmiddel. Ook klachten via de Cultuurpactwet bewijzen hun nut (KB) (1992b). Twee nummers later worden er ook richtlijnen gegeven hoe men lokaal zo'n recht op antwoord kan formuleren (KB) (1993b). In het februarinummer van 1994 noemt Jurgen Ceder de mediaceel de 'verweercel'. In hetzelfde artikel worden de vakbonden ervan verdacht om een complot te smeden tegen het Vlaams Blok.

In het novembernummer van 1994 wordt er van leer getrokken tegen een affichecampagne die uitgaat van de VZW Antwerps Beraad, waarbij het Vlaams Blok met Hitler wordt geassocieerd. Dewinter roept iedereen op om de firma's die deze campagne steunen als klant ter verantwoording te roepen. Ook de namen van de personen worden gepubliceerd (KB) (Dewinter 1994).

Het Vlaams Blok krijgt vaak te maken met zaaluitbaters die soms na het tekenen van het contract bang worden voor problemen en toch de toegang weigeren. In het oktobernummer van 1997 van het kaderblad wordt de richtlijn gegeven om het contract op naam te zetten, zodat bij een weigering schade bij de rechtbank kan worden afgedwongen (KB) (1997b).

De vakbonden geven duidelijk aan dat ze niet gediend zijn met leden bij het Vlaams Blok. De 1-mei manifestaties van de partij zelf moeten aantonen dat er wel degelijk een vermenging is. Zo staat er in het verslag van het partijbestuur over de vakbondsdelegaties in de 1 mei-manifestatie van 1998: *"Voorlopig zullen er enkel overgooiers en kentekens van de vakbonden ACV en ABVV worden gedragen. Er wordt ook gezocht naar twee woordvoerders namens de vakbondsdelegaties. Jurgen Ceder⁵ wijst op een aantal juridische bezwaren. De personen die zich met vakbondsornamenten tooien moeten wel degelijk een band met de respectievelijke vakbond hebben"* (PR) (1998i). Een week later is de situatie licht gewijzigd. *"De slogan 'ondanks vakbondsboycot, toch Vlaams Blok' zou positiever geformuleerd moeten worden. Aangezien het ACLVB nu ook het pamflet tegen ons onderschrijft, worden ook blauwe kentekens meege dragen"* (PR) (1998j).

In een vijandige omgeving is het belangrijk om zijn vrienden te kennen en te steunen. Zo worden in het kaderblad van maart 1986 enkele cafés aanbevolen in Zuid-Vlaanderen (KB) (1986b). Wat ernstiger is de oproep aan alle kaderleden die bedrijvig zijn in Ziekenfondsen en andere sociale organisaties. Zij worden verzocht hun naam op te geven aan het nationaal secretariaat (KB) (1987c).

Andere organisaties doen nuttig werk. Zo legt KOSMOS een databank aan over alle linkse organisaties en personen. In het Kaderblad wordt gevraagd alle steun en informatie te verlenen die nuttig kan zijn voor dit initiatief (KB) (1990a). Enkele jaren later wordt deze vraag om steun herhaald. Dewinter maakt wel duidelijk dat Kosmos geen deel uitmaakt van de partij, maar dat partijleden er wel een beroep kunnen op doen (KB) (Dewinter 1993b).

Niet elke organisatie laat openlijke steun aan het Vlaams Blok toe. Die is nochtans welkom. Zo staat er in het verslag van de partijraad: *"F.De Man heeft het initiatief genomen om op 17/10 in Antwerpen een vergadering te beleggen met mensen van de politie en rijkswacht die het VB goed gezind zijn. Zij zullen ons helpen ons programma over orde en veiligheid bij te schaven. Later zal dit initiatief herhaald worden in Gent en Brugge"* (PR) (Ceder 1996).

Naar aanleiding van de verkiezingen bij de ziekenfondsen ontstaat er een debat over de te volgen strategie. Er is de vraag van enkele kleine Vlaamsnationale ziekenfondsen of het Vlaams Blok niet wil meehelpen om te werven. De Partijraad kiest echter voor een andere weg. *"Samengevat kiest het Vlaams Blok niet voor de uitbouw van nieuwe structuren, wel voor infiltratie in de bestaande structuren"* (PR) (1997c). In het kaderblad verschijnt enkele maanden later volgende oproep: *"Zoveel mogelijk geïnteresseerde leden zouden zich moeten*

5. Op dat ogenblik hoofd van de juridische dienst van de partij.

kandidaat stellen voor deze verkiezingen....Deze inbraakoefening kan maar slagen als zoveel mogelijk mensen hun kandidatuur indienen bij hun eigen ziekenfonds” (KB) (1998b). Het nationaal secretariaat coördineert de actie.

De zoektocht naar bondgenoten in Brussel is een moeilijke aangelegenheid voor een Vlaams-nationale partij. Toch mag taal geen hinderpaal zijn. Zo wordt er steun gegeven aan een ééntalig Frans blad, Le Toscin, dat door het Comité de soutien au Vlaams Blok wordt uitgegeven. Ook de vereniging BIS (Bruxelles Identité Sécurité), met als uitgave Le Ket, krijgt steun van de partij. Als motivatie zegt Filip De Man: *“Willen we overleven als Vlamingen in Brussel, dan zullen we het met die Franstaligen moeten doen.”* Zich distantiëren van de inhoud van die Franstalige blaadjes wordt wel bemoeilijkt door een volgende zin in het verslag: *“Hij wijst erop dat alle teksten op voorhand worden nagekeken door onze kaderleden.”* (PR) (1998g).

Al deze voorbeelden maken duidelijk dat het Vlaams Blok steeds bijzonder alert is en blijft. De partij weet dat ze geïsoleerd wordt, en doet er alles aan om niet op fouten betrappt te worden. De consequentie van een dergelijke positie is een vrij strakke organisatie, die erop gericht is als één stem en op coherente wijzen naar buiten te komen. In de vijandige omgeving waarin het Vlaams Blok moet opereren kan het zich geen nonchalance veroorloven.

5 Programma, kiezers en macht

In de vorige paragraaf beschreven we hoe het Blok zich organiseert als gevolg van de positie die het inneemt in het politieke systeem. We stelden hoger ook al dat niet alleen de omgeving, maar ook de eigen keuzen die de partij maakt gevolgen hebben voor de interne werking. Die keuzen kunnen op hun beurt samenhangen met de wijze waarop de partij zich in het politieke bestel positioneert of door anderen gepositioneerd wordt. In deze paragraaf bekijken we in eerste instantie de doelstellingen van het Vlaams Blok. Daarbij gaan we uit van een klassieke driedeling: het programma realiseren, verkiezingen winnen en macht veroveren (Müller & Strøm, 1999). De manier waarop die doelen eventueel kunnen bereikt worden, en ook de mate waarin ze als haalbare doelen kunnen gedefinieerd worden, hangt uiteraard ook weer af van de omgeving waarin de partij actief is. Rode draad in dit verhaal is de vraag of er binnen het Vlaams Blok in de loop der jaren een evolutie waar te nemen is. De partij ontstaat als een ideologische afscheuring van de Volksunie, en begint dus met een heel strak programmatorisch doel. Wordt het programma verruimd of verzacht met het oog op het winnen van meer kiezers? En leidt het behalen van meer kiezers tot de wens om het programma – waarover dan in de Belgische en Vlaamse context met anderen onderhandeld moet worden – door deelname aan de macht (deels) te realiseren?

5.1 In den beginne was er het programma

Zoals reeds in de historiek is beschreven, is het Vlaams Blok een afscheuring van de Volksunie, omdat die al te pragmatisch met haar ideologie omsprong. Het is dan ook niet te verbazen dat het programma in 1978 op de eerste plaats komt. Kenmerkend hiervoor is de oprichting (althans op papier) van de Raad van Advies, die uitdrukkelijk gevraagd wordt om de ideologische lijn te bewaken. De Volksunie was immers haar zuiverheid verloren door deel te nemen aan de macht, en had daarvoor teveel compromissen moeten sluiten. Hugo Schiltz staat symbool voor deze ‘verloedering’. Dillen schrijft over de beginperiode als volgt: “En dan klonk in die jaren het bittere en verbitterde woord: ‘En nu gaat ge weer jaren vechten en hebt ge de overwinning op zak, dan is er wel een nieuwe Schiltz, en wat gaat ge dan doen?’ We hadden zelfs het lef te antwoorden:’ Ja, dan zullen we weer opnieuw beginnen.” (Dillen 2002). Liever de partij opdoeken, dan deel te nemen aan de macht. Dat is duidelijk.

Maar ook deelnemen aan verkiezingen houdt het maken van keuzen in met betrekking tot het programma. Het samengaan van VNP en VVP als kartel voor de verkiezingen geeft aan dat niet alle punten van het programma even belangrijk zijn⁶. De ideologische meningsverschillen worden opzij gezet om te kunnen winnen bij de verkiezingen.

Het eerste nummer van het Kaderblad in 1984 geeft een duidelijk beeld van hoe belangrijk het programma is. “Het VB werd opgericht om alle fundamentele beginselen van ons nationalisme uit te dragen en er de politieke belichaming van te worden. Hierbij werd NIET gedacht in termen van overeenkomstig de uitdrukking: ‘aan politiek doen’. Evenmin werd het Vlaams Blok opgericht om ambities te strelen en postjes te bevredigen. ...Er wordt niet gesnoeid, niet verzwegen, niet afgezwakt, niet vervormd. Onze politieke houding wordt dus NIET bepaald door de mogelijk zwaar misleide goesting van beschikbare kiezers.’ (KB) (De Volder 1984).

Er is dus een programma, dat niet wordt aangepast om verkiezingen te winnen. Wie voor de macht kiest, is niet op zijn plaats in het Vlaams Blok. Interessant is het afwijzen van ‘aan

6. Er zijn andere voorbeelden van partijen, die nooit een dergelijk kartel zijn aangegaan. De extreemlinkse partij Amada (PvdA) achtte het volledige programma zo belangrijk, dat een kartel met een andere extreemlinkse partij (RAL) nooit werd aangegaan.

politiek doen'. Soms wordt ook gesteld dat het Vlaams Blok niet echt een partij is, maar een beweging of een deel van een groter geheel. *"Het is mijn innige overtuiging dat we ons vergissen en fundamenteel op de verkeerde weg zijn, de dag dat we ons geestelijk uit die brede strijdende Vlaams-nationalistische beweging terugtrekken, en ons gaan richten op doelstellingen die we bepalen, zonder dat we ze, vooraf en als hoofdvereiste, inpassen in de doelstellingen van de bredere beweging, waarvan we deel uitmaken. De verleiding kan immers ontstaan om sommige paarden, die we voor ons karretje gespannen hebben, maar thuis te laten of te camoufleren, omwille van een stemmetje hier of een succesje daar. Als we dat doen, zijn we op de verkeerde weg"* (Peeters 1985)⁷.

In de aanloop naar de verkiezingen van 1985 schrijft De Volder: *"Want dit Vlaams Blok is niet allereerst een verkiezingsorganisme. Het blijft doorheen het accidenteel opmaken van een balans een doorlopende boodschap, een levenshouding, een mentaliteit, een 'hier sta ik en ik kan niet anders'"* (KB) (1985). Dat heel de werking in het teken staat van het programma, kan ook duidelijk gemaakt worden met de volgende vermaning van de Algemeen Secretaris: *"Een vergadering dient niet om een VB-beginsel in vraag te stellen of te relativieren, maar wel om het hard te maken en toe te lichten."* (KB) (Peeters 1985).

Een jaar voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 wordt er gewaarschuwd voor toenaderingspogingen van andere personen en partijen. De Nationaal Secretaris moet hiervan verwittigd worden. De reden is duidelijk: *"Coalities betekenen tijd, energie en geld van het Vlaams Blok in dienst van andere partijen"* (KB) (1987a). Blijkbaar is bij sommigen de verleiding groot om toegevingen te doen om electorale redenen, want de waarschuwingen blijven: *"Hiermee weze gezegd dat het Vlaams Blok er scherp moet op toezien zichzelf te blijven. Elke regel van elk luik van ons programma moet intact gehandhaafd en hanteerbaar blijven, al moeten accenten kunnen ge- en verlegd worden. Het VB zal niet mogen beoedeld worden door eindeloos gediscussieer. Nog erger zou alle nabootsing van commercieel gedoe worden waarbij men nieuwe cliënten zou trachten te lokken door programmapunten te verzwijgen. Het einde zou betekenen dat het eigenlijke, oorspronkelijke en echte programma in de diepvries gestoken blijft, voor goed vergeten wordt. Ons inhoudshouvast is immers dit uitermate rechts politiek fenomeen waarmee we ons vereenzelvigen"* (KB) (De Volder 1988a). In datzelfde nummer geeft Filip Dewinter aan hoe het verder moet met de partij: *"De enige mogelijkheid voor het Vlaams Blok om te blijven groeien en te blijven winnen bestaat erin onze structuren uit te bouwen"*.

5.2 De moeilijke keuze bij het groeien

Het relatieve succes bij de parlementsverkiezingen van 1987 doen de verwachtingen stijgen voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1988. De slogan 'eigen volk eerst' wordt ook voor deze verkiezingen gebruikt. Maar er is een probleem: een deel van de partijtop, waaronder de algemeen secretaris Jaak Peeters verlaat de partij. De verklaring is dat er teveel nadruk wordt gelegd op de migrantenproblematiek en er teveel associaties zijn met Le Pen, de leider van het Franse Front National. Het verslag van de partijraad in die periode geeft de verschillende standpunten duidelijk weer. Vooral de spanning tussen wat electoraal lonend zou kunnen zijn en de oorspronkelijke ideologie komt erin naar voor. Zo staat in het verslag te lezen: *"J.Peeters is een warhoofd. Kansen niet verspelen nu er een doorbraak is."* En verder uit de mond van Jo Van Severen: *"Antwerpse Vlaams Blokstemmers zijn geen nationalist. Hoofdpunt blijft Vlaamse onafhankelijkheid"* (PR) (1988a).

7. Zelfs in 1996 wordt het idee van een beweging naar voor geschoven. *"Het VB is geen partij maar een beweging. Het VB is slechts een middel, geen doel. Daarom ook is het een beweging, geen partij. Want partijen zijn machtsstructuren die enkel het eigen overleven, het verwerven van meer macht en profijten als doel voor ogen hebben"*. Dewinter (1996a). Kaderblad Vlaams Blok 58(juni/juli).

In het Kaderblad van die periode spreekt Dillen over een meningsverschil, dat door de vijand wordt uitgebuit. Maar hij benadrukt dat het Vlaams Blok nergens van zijn lijn is afgeweken (KB) (Dillen 1988). Dat nummer staat in het teken van het sluiten van de rangen. Alleen blijkt dat er wel degelijk enkel ruimte is voor accentverschillen. *“Voor als na bekennen wij ons tot ons rechts Vlaams nationalistisch basisprogramma. Wij rekenen erop dat kaderleden, ALLE kaderleden met ons dag na dag voor de verwezenlijking van dit programma blijven ijveren. Er is geen tijd voor discussies van schriftgeleerden, geen tijd voor haarklieverijen”* (KB) (Raes 1988). Annemans ziet dan weer andere redenen om achter het programma te staan: *“Geen ideologie maar een programma met toekomst. Een richting waar toekomst in zit omdat ons programma als geheel en in zijn onderdelen een antwoord is op het materialisme en op het egoïsme, de verloedering en de morele neergang, de afbraak van het vrije Westen en de knoeiboel van het gefedereerde België”* (KB) (Annemans 1988).

Dat de spanning tussen het Vlaamse standpunt en het migrantenthema blijft, is ook in het daarop volgende nummer te merken: *“Soms bezit ik deze gewaarwording: de samenhangende interpretatie van ons programma kan nog steeds aanleiding geven tot innerlijk gesjoemel en veruitwendigd onbehagen. ... Alle pijlers van de brug zijn even onmisbaar en alle onderscheiden compartimenten van een trein rijden op hetzelfde spoor”* (KB) (De Volder 1988b). Dat het Vlaamse niet wordt verwaarloosd, mag blijken uit de reactie van Xavier Buisseret, de propagandaverantwoordelijke, in hetzelfde nummer: *“Te weinig nationalistische militanten zijn doordrongen van de fundamentele en praktische waarden van het nationalisme als levensbeschouwing, van de betekenis van het nationalisme als maatschappelijke visie. Nationalisme is niet zozeer een ideologie, maar wel een verwoording van het leven en zijn werkelijkheid zelf”* (KB) (Buisseret 1988b). Enkele maanden later neemt ook de voorzitter van de partijraad, Geert Wouters, samen met enkele andere leden ontslag.

Naar aanleiding van het ontslag van Jaak Peeters enkele maanden voordien wordt een informatieronde gehouden in de verschillende provincies (ronde van Vlaanderen). Volgens de verslaggeving van Annemans groeide die uit tot een uitwisseling over strategie inzake Dehaene, gastarbeid en de filosofische grondslagen van het nationalisme. Het besluit van de rondgang is dat het fout zou zijn om elk punt apart prioritair te stellen. Gastarbeid en Vlaamse onafhankelijkheid horen samen te blijven (PR) (1988e).

De spanning tussen Vlaams-nationaal en het migrantendebat is terug te brengen tot een keuze tussen twee doelen: het anti-migrantenthema is electoraal lonend, maar voor de Vlaams-nationalist slechts van secundaire orde in het programma. Het Vlaams Blok opteert tenslotte klaar en duidelijk voor de electoraal lonende thematiek, maar verweeft die wel goed met het oorspronkelijke nationalisme (zie het citaat van Annemans hierboven). Meedoen aan het beleid blijft evenwel absoluut uitgesloten. *“Wie met ons wil 'onderhandelen', moet ons volledig programma tot het zijne (het hare) willen maken. Wijzelf geven niets prijs maar we zullen het noteren als onze tegenstrevers geleidelijk meer en meer ons programma zullen aanvaarden. Enkel ons eigen maximum zal blijven doorklinken als maximaal. Wij zijn niet de geprostitueerden van het 'beleid', wij nemen niet deel aan de 'macht'. Wij richten, normeren en beïnvloeden het beleid van buitenaf en machtige achteloosheid zal ons vreemd blijven. Immers, de geschiedenis wordt bepaald door minderheden”* (KB) (De Volder 1990a). In het volgende nummer citeert dezelfde hoofdredacteur woorden van Schiller: *“Wie sterk is, blijft het sterkst door alleen te blijven”. Geen compromisvorming weze het parool. Nog minder met de Volksunie dan met alle andere partijen”* (KB) (De Volder 1990b).

Deelnemen aan de macht wordt niet echt onvoorwaardelijk uitgesloten. Zo is er het toekomstbeeld van het Vlaams Blok, eens Vlaanderen onafhankelijk is. *“Laat er ons voortaan steeds bijzeggen dat een Vlaamse Staat geen teelaarde zal zijn voor de kwalen van de Belgische bedlegerigheid. De geografische afscheiding van een wel bepaald grondgebied is één. Het "werk op de akker" zal twee zijn. En we zullen aannemen dat de bestaansredenen*

van het Vlaams Blok pas dan tot hun volle recht zullen komen. Inclusief mogelijke 'beleidsverantwoordelijkheid'." (KB) (De Volder 1990c). Dit is de eerste maal dat in zo klare bewoordingen machtsdeelname niet als slecht en onverzoenbaar wordt omschreven.

De verkiezingskoorts van 1991 brengt de oude problematiek weer naar boven. Met welk programma komt de partij naar buiten? Dat verkiezingen winnen belangrijk is, is op te maken uit de woorden van Annemans: *"De verdere uitbouw van de partij slurpt echter wellicht nog het meest werk op. Ieder op zijn plaats, zijn wij doende om de structuren op poten te zetten en de mensen aan te trekken die ons bij de volgende parlementsverkiezingen tot de absolute overwinnaars moeten maken. Het objectief is: proberen de uitslag van de Europese verkiezingen over te doen"* (KB) (1991). De mogelijke kritiek dat het programma wordt aangepast om de electorale slag te winnen, moet op voorhand de kop worden ingedrukt. *"Nee, wij hebben enig luik van ons programma nooit vergeleken met een ander om uit te maken welk luik om electorale redenen desgevallend door gedempt licht diende te worden omgeven. We bleven naar de kiezer toe steeds ontzettend duidelijk."* (KB) (De Volder 1991). Net voor de verkiezingen maakt Karel Dillen nog eens duidelijk hoe de partij staat tegenover de andere partijen. Op de vraag: *"Welke partijen viseert het Vlaams Blok bij deze verkiezingen?"*, is het antwoord klaar. *"Het Vlaams Blok heeft het op alle andere partijen gemunt, ook al is er slecht, slechter en doorslecht"* (KB) (1991).

Na de verkiezingen van 1991 diende de Vlaamse Executieve – als overgangsregeling – proportioneel te worden samengesteld. Het Vlaams Blok kwam op die manier vanzelf in aanmerking voor een ministerportefeuille. Hierover ontstaat een debat in de partijraad (PR) (1990c). Daar wordt voorgesteld om de wens uit te drukken om deel te nemen aan de Executieve, maar dan enkel op voorwaarde dat het regeerakkoord de voornaamste programmapunten van de partij bevat. Niet iedereen is het daarmee eens. Ook het al dan niet aannemen van beheersmandaten zorgt voor de nodige tweedracht.

In de periode na 1991 verbetert de relatie met de andere partijen allerminst. Het cordon sanitaire krijgt vorm. De andere partijen worden aangesproken met de term 'de bende van vier'. In november 1992 komt daar verandering in. Dewinter spreekt nu van de bende van vijf. Ook Agalev behoort nu tot de gevestigde partijen die bestreden moeten worden.

In de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 wordt de vraag gesteld of het wel nodig is voor het Vlaams Blok om deel te nemen aan die verkiezingen. Wie Vlaamse onafhankelijkheid nastreeft en het migrantenbeleid wil omvormen, heeft inderdaad niet veel op het gemeentelijk vlak te zoeken. Het behouden van de kiezers wordt als argument naar voor geschoven. *"Het risico is immers niet gering dat sommige kiezers, wanneer ze bij de gemeenteraadsverkiezingen niet de kans krijgen om voor het VB te stemmen, ook voor andere verkiezingen hun stemgedrag wijzigen"* (KB) (Dewinter 1993a).

Het spookbeeld van de tweedracht binnen de partij omwille van het programma blijft opduiken. Op het einde van 1993 wordt een extra nummer van het kaderblad uitgegeven om de beeldvorming in de pers bij te sturen. De voorzitter zelf verklaart dat de pers verdeeldheid wil zaaien, en dat er hoegenaamd geen tweedracht is tussen Dillen en Dewinter en ook niet tussen de nationalist en LePen-isten (KB) (Dillen 1993). Er is volgens Dillen geen sprake van een strategische bocht, en wie zegt dat een deel van het programma naar de achtergrond wordt verwezen, liegt.

5.3 Onderhandelen kan, maar de lat ligt heel hoog

In de voorbereiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 wordt uitvoerig gesproken over mogelijke coalitiebesprekingen. In het novembernummer van het kaderblad worden een aantal richtlijnen terzake gegeven (KB) (1993a).

“Richtlijn 1: voor de verkiezingen zal de partij een aantal breekpunten naar voren schuiven die essentieel zijn bij mogelijke coalitiebesprekingen.” In de derde richtlijn wordt geopteerd om zoveel mogelijk onder de eigen naam op te komen. Kartelvorming moet dan ook zoveel mogelijk vermeden worden. Richtlijn 6 geeft aan dat er een breekpuntennota op komst is. Coalitiebesprekingen moeten altijd op voorhand worden gemeld. Het Partijbestuur stuurt dan een waarnemer. In richtlijn 7 wordt aangegeven dat het partijbestuur bepaalt of er OCMW-stemmen mogen gegeven worden aan andere partijen. In richtlijn 9 wordt het profiel van de mandataris gegeven. Buiten enkele omschreven eigenschappen is trouw aan het programma ook vereist, en wordt er duidelijk vermeld: *“... met moet ervan op de hoogte zijn dat dit programma niet voor onderhandeling vatbaar is.”*

In het septembernummer van 1994 wordt nogmaals teruggekomen op het breekpuntenprogramma. Er wordt aangegeven dat het bestaat, en dat hierin de programmapunten worden opgesomd die hoe dan ook aan bod moeten komen in het bestuursakkoord van de coalitie waaraan het Vlaams Blok eventueel zou deelnemen. Nergens in het Kaderblad wordt inhoudelijk dieper ingegaan over welke breekpunten het gaat. Er is wel een uitvoerige bespreking aan gewijd in de partijraad van oktober (KB) (1994b). Daar verwoordt Annemans het duidelijk: *“Bij eventuele besprekingen dient men de lat zo hoog te leggen dat de anderen zullen weigeren.”* Toch vragen sommigen om uitzonderingen toe te staan, bijvoorbeeld voor Vlaams-Brabant.

Verkiezingen winnen blijft hoe dan ook belangrijk. Dewinter schrijft hierover in november 1994: *“Het VB moet één jaar vanaf nu tot november '95 campagne voeren om het Vlaams Blok nog groter te maken.”* (KB) (Dewinter 1994).

Nergens in Vlaanderen stapte de partij in een meerderheid. Er is ook nergens een melding dat er in een gemeente onderhandelingen hebben plaatsgehad. In maart 1995 wordt in het kaderblad benadrukt dat de beïnvloeding van het beleid even goed mogelijk is vanuit de oppositie. *“In de praktijk is echter meermaals gebleken dat een radicale en rechtlijnige oppositiebeweging meer invloed op het beleid kan uitoefenen dan een partij die kost wat kost aan het beleid wil deelnemen. Het principe 'beter gevreesd dan bemind' geldt uiteraard ook in de politiek.”* (KB) (1995a).

Toch wordt het idee van in een meerderheid te stappen niet opgeborgen. In het daaropvolgende nummer wordt gesteld: *“Het Vlaams Blok heeft vorige week duidelijk laten weten dat het na de verkiezingen een breekpuntennota zal bekend maken waarin een aantal voorwaarden vervat zijn, bepalend voor het al dan niet deelnemen aan het beleid.”* (KB) (1995b). Op 22 mei vertrekt zelfs een persmededeling waarbij de CVP en de VLD worden uitgenodigd om een grote rechtse coalitie te maken met het Vlaams Blok, om zo de socialisten buitenspel te zetten.

Een maand na de verkiezingen is er geen sprake meer van een breekpuntennota. Dewinter geeft aan waar het op aan komt: *“Wie denkt dat de strijd gestreden is, vergist zich. Drie belangrijke taken wachten op ons: het verdiepen van het programma, de uitbouw van de structuren, het weerleggen van een aantal leugens en vooroordelen over het Vlaams Blok. Verkiezingen winnen we immers niet tijdens de maanden voor de uiteindelijke verkiezingsdata, maar in de jaren ervoor”* (KB) (Dewinter 1995). Het is duidelijk dat verkiezingen winnen nog steeds het enige doel is, dat eenvoudig kan verwezenlijkt worden.

In 1996 heeft de voorzitterswissel plaats: Frank Vanhecke neemt de plaats in van Karel Dillen. Op 14 juni legt de nieuwe voorzitter de beleidsintenties van het Vlaams Blok voor. Ze geven aan hoe de verhoudingen liggen tussen de verschillende doelstellingen. *“De stichters van het Vlaams Blok waren allen afkomstig uit de ex-Vlaamsnationale partij Volksunie en hebben daar als het ware aan den lijve ondervonden dat het perfect mogelijk is vanuit de oppositie belangrijke stukken van de politieke agenda te bepalen en standpunten te doen uitvoeren, zonder zelf 'aan de vleespotten te zitten'. Bovendien werd door de*

regeringsdeelname van de Volksunie (en later door de hand en spandiensten aan de regering van Agalev) zonneklaar bewezen dat de kiezer deze vleespottenpolitiek terecht hard afstraft.” (KB) (Van Hecke 1996). Machtsdeelname is uitgesloten, omdat een programma ook vanuit de oppositie kan verwezenlijkt worden en omdat dit electoraal nefast is. Het is de eerste maal dat deze argumentatie, namelijk het mogelijk verlies van kiezers, wordt aangehaald om niet deel te nemen aan een regering. De strategie van de ‘zweeppartij’ wordt ook in de volgende jaren gevolgd. Van Hecke koppelt twee voorwaarden aan het al dan niet geslaagd zijn van zijn voorzitterschap: *“Mijn voorzitterschap zal geslaagd zijn wanneer geen jota van programma of van stijl of van karakter van het Vlaams Blok werd gewijzigd in de zin van ‘verwaterd’. Mijn voorzitterschap zal verder en vooral geslaagd zijn wanneer het Vlaams Blok in 1999 de nieuwe verkiezingsoverwinning boekt die een ‘zweeppartij’ nu eenmaal nodig heeft om programmapunten door te drukken.”* (Van Hecke 1996).

5.4 Verkiezingen winnen met een programma voor iedereen

De nadruk op het programma blijft bestaan. Verkiezingen winnen is echter zo belangrijk, dat het doelpubliek moet worden uitgebreid. Protest alleen is dan misschien wat te eng. In de woordkeuze over de rol van de partij komt dit naar voor. Zo spreekt Dewinter over zijn partij als volgt: *“Naast een protestpartij wil het Vlaams Blok ook een programmapartij zijn”* (KB) (Dewinter 1996b). De term ‘programmapartij’ wordt daarna frequent gebruikt. Intern klinkt de taal nog steeds iets anders. Op de partijraad wordt de strategie in het Vlaams Parlement uitgelegd, en de drie prioriteiten voor het volgende werkjaar besproken. Het eerste is het gebrek aan daadkracht van de regering aanklaarten, het tweede objectief is de SP binnen de regering proberen te isoleren, eventueel met de VLD. Ten derde willen ze de polarisatie aanhouden. In het verslag wordt gezegd: *“Wij moeten één tegen allen blijven, via een assertieve houding in een aantal goedgekeurde dossiers (bijv. de uitredingsvergoeding van ministers.)”* (PR) (1997d).

Op diezelfde partijraad ontstaat een hevig debat over een initiatief van de Antwerpse fractie om een straatnaam te noemen naar Ward Hermans. De spanning tussen trouw blijven aan het Vlaamsnationale, en het imago naar de buitenwereld blijft. Zo staat in het verslag te lezen: *“X. Buisseret wijst erop dat ook Borms, Verschaeve e.d. niet ‘zuiver’ waren, en vraagt sarcastisch of er nu een lijstje gaat komen van wie we nog kunnen huldigen. F. Dewinter stelt dat we in Antwerpen 90000 kiezers hebben, en dat die mensen niet gediend zijn met krantenkoppen zoals ‘Vlaams Blok wil straat noemen naar stichter SS Vlaanderen’”* (KB) (1997d). Laeremans formuleert als besluit dat de historische figuren moeten blijven geëerd worden, maar dat zulks het best binnen de eigen beweging gebeurt. Het imago naar de buitenwereld wordt heel erg belangrijk. Het Vlaamsnationale moet niet te sterk worden benadrukt, want het kan stemmen kosten.

Om een ruimer publiek te kunnen aanspreken, is het nodig dat enkele vooroordelen over het Vlaams Blok worden weggewerkt. Begin 1998 wordt een brochure uitgebracht met als titel: 10 vooroordelen over het Vlaams Blok (Ceder 1998). Het is een gelegenheid om misverstanden recht te zetten over enkele programmapunten en visies op de partij. Zo is er een hoofdstuk gewijd aan het idee: Het Vlaams Blok weigert politieke verantwoordelijkheid? Daarin wordt duidelijk gemaakt dat de partij wel degelijk bereid is om in een coalitie te stappen, maar dat de andere partijen weigeren omwille van het ‘cordon sanitaire’. Toch wordt aangegeven dat er niet tegen elke prijs aan de macht kan worden deelgenomen. *“Het Vlaams Blok is een programmapartij. Bij elke verkiezing maken wij dit programma kenbaar aan het volk. ... Daar staat tegenover dat wij onze kiezers ook beloven dat wij hun vertrouwen niet zullen beschamen, dat wij geen toegevingen zullen doen op de standpunten die wij ingenomen hebben voor, tijdens en na de verkiezingen. Wij zijn op elk ogenblik, op elk niveau, bereid*

onze verantwoordelijkheid op te nemen, wanneer de kiezer ons daartoe roept. Maar: wij zijn niet bereid omwille van de macht en de centen ons programma te wijzigen. ... Kortom, het Vlaams Blok is niet te koop. Zijn programma is een volledig menu, geen spij斯卡art waaruit men 'à la carte' kan bestellen. ... In geen geval zullen wij ons laten vangen door de aanlokkelijke vleespotten van de Belgische politiek” (Ceder 1998).

Dat ook in een onafhankelijk Vlaanderen de macht niet noodzakelijk lonkt, blijkt uit volgend toekomstbeeld: *“Niemand stelt nog de vraag of het Vlaams Blok na de Vlaamse onafhankelijkheid nog een reden van bestaan zal hebben. Het antwoord ligt voor de hand. Want ook in Vlaanderen zal het genezingsproces een goede heelmeeester behoeven. Ook in Vlaanderen zal schoktherapie nodig zijn. ... Een nieuwe staat met een nieuw bestuur, dat is het wat we nodig hebben. Wie denkt of hoopt dat het anders kan, maakt zichzelf of anderen wat wijs.” (VVBM) (Van Nieuwenhuysen 1998).*

Naar aanleiding van het debat rond een mogelijk intrekken van de dotaties aan de partij door de overheid, wordt de slachtofferrol weer bovengehaald. Op de partijraad wordt besproken dat dit verlies ruimschoot gecompenseerd kan worden met andere inkomsten en met het aanboren van de grote reserves. Maar zegt Annemans: *“naar binnen en naar buiten moet de boodschap zijn: deze handelswijze is volstrekt onaanvaardbaar. ... Deze geschiedenis moet als een ramp voor de partij worden voorgesteld. Onze slachtofferrol moet hier ten volle gespeeld worden” (PR) (1998e).*

In de aanloop naar de verkiezingen van 1999 wordt de positie van de partij nog eens duidelijk gesteld: *“Het creëren van een situatie van permanente confrontatie tussen het VB en de traditionele partijen geeft ons de kans om ons tijdens de hele verkiezingscampagne te positioneren als enige oppositiepartij, de partij anders dan anderen, de partij die het opneemt tegen het politiek establishment.” (KB) (Dewinter 1998a).*

De bedoeling van de campagne: ‘Baas in eigen land’ wordt met zoveel woorden uitgelegd in het februari-nummer van 1999. *“De strategie is gericht op een nieuwe verkiezingsoverwinning. – we moeten het protest programmatisch vertalen – het dediaboliseren van het Vlaams Blok bewerkstelligen, - de drempel verlagen van het kiezen en toetreden tot het Vlaams Blok” (KB) (Dewinter 1999a).*

Het daarop volgend verkiezingssucces wordt in deze context geanalyseerd. *“Er is geen electorale bovengrens. ... De winst is dank zij het drempelverlagend imago van de campagne⁸. Het VB is erin geslaagd zich te profileren als een programmapartij, die in staat is om een reëel alternatief te bieden voor het geklungel en het gevoel van de traditionele politieke partijen” (KB) (Dewinter 1999b).* Enkele maanden later, in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen, moet de eigen achterban nogmaals overtuigd worden van het feit dat het Vlaams Blok niet enkel een ‘zweeppartij’ is. *“De jongste jaren is het Vlaams Blok geëvolueerd van een protestpartij naar een programmapartij. ... In deze steden (...) kan het Vlaams Blok zich niet permitteren om enkel en alleen vanaf de zijlijn toe te kijken en te zeggen hoe het zou moeten, zonder zelf bereid te zijn om het voorbeeld te geven. Het VB staat dus klaar om daar waar de kiezer het wenst, het beleid in handen te nemen. Het VB is niet de eeuwige oppositiepartij waarvoor de media en de traditionele partijen het steevast verslijten. Neen, het VB staat klaar om de problemen daadwerkelijk aan te pakken: we zijn er klaar voor!” (KB) (Dewinter 1999d).*

Toch zal het Vlaams Blok opnieuw in geen enkele gemeente tot de meerderheid toetreden. Het cordon sanitaire krijgt de schuld, maar wordt tegelijk beschreven als een zegen. *“Er bestaat geen electoraal plafond voor het VB en het cordon sanitaire werkt het electoraal succes van het VB juist in de hand. Zoals altijd al het geval is geweest bij het VB begint de*

8. Het gezin

campagne van de volgende verkiezingen de dag nadat de uitslagen van de vorige gekend zijn.” (KB) (Dewinter 2000).

5.5 De houding tegenover het ‘Cordon Sanitaire’

Het ‘Cordon Sanitaire’ kwam tot stand net voor de Europese verkiezingen van 1989 en na het electoraal succes van het Vlaams Blok een half jaar eerder bij de gemeenteraadsverkiezingen. Op 10 mei 1989 ondertekenden de voorzitters van vijf partijen (CVP, SP, PVV, VU en Agalev) een overeenkomst waarin zij er zich toe verbonden om geen politieke akkoorden af te sluiten of afspraken te maken met het Vlaams Blok (Damen 2001). Al vlug bleek er geen eensgezindheid te zijn over de interpretatie en de zin van dit protocol⁹. Debatten terzake gaan onder meer over het effect: leidt het cordon tot een electorale terugval van het Vlaams Blok of vermijdt het dat het (zelf) zijn programma (deels) kan uitvoeren? Pint het de partij niet vast op haar rol als zweeppartij, op haar rol als slachtoffer, waarmee ze electoraal kan scoren?

De vraag die ons hier interesseert is die naar de wijze waarop het Vlaams Blok zelf met dat cordon omspringt. Het bepaalt immers mede de mogelijke strategische keuzen van de partij en dus de wijze waarop ze functioneert. We zagen hoger al dat er af en toe stemmen opgaan om na te denken over de wijze waarop het Vlaams Blok eventueel met anderen zou kunnen samenwerken. Daarbij wordt evenwel de lat zeer hoog gelegd. Met het cordon sanitaire legt ook de politieke omgeving een zeer hoge drempel op. Via coalitievorming kan het Vlaams Blok niet aan de macht komen. Alleen het veroveren van een absolute meerderheid kan dat doel – als het al bestaat – realiseren. Het cordon bepaalt dus mede de defensieve en gesloten opstelling van het Vlaams Blok, verplicht de partij om vast te houden aan harde en principiële oppositie.

Nog voor er sprake was van openlijke afspraken tegen het Vlaams Blok, was het duidelijk dat de andere partijen niets met het Vlaams Blok wilden te maken hebben. Maar de originele strategie is anders. In het kaderblad doet Annemans zijn beklag over het feit dat het Vlaams Blok wordt doodgezwegen (KB) (Annemans 1987). In de daarop volgende jaren wordt kritiek gegeven op de tegenstanders, die het Vlaams Blok in een hoekje willen duwen. De antwoorden zijn duidelijk: Het Vlaams Blok is niet racistisch of fascistisch, doet niet aan steriele oppositie. Het zijn vooral de media die het moeten ontgelden. *“Eén van de nieuwste middelen is het zaaien van verdeeldheid in eigen rangen. Een gevaarlijk en te duchten wapen”* (KB) (Dewinter 1992a). In 1993 wordt er zelfs een extra nummer van het kaderblad (42) uitgegeven om de rellen in Ronse te duiden. Opnieuw zijn het de media die een verkeerd beeld geven, en trachten verdeeldheid te zaaien. In dezelfde periode ontdekt het Vlaams Blok het recht op antwoord. Zo moet het VRT-programma ‘Panorama’ het ontgelden.

In 1994 wordt een mediacel opgericht, onder leiding van Jurgen Ceder. Zoals hoger al vermeld, wordt die intern een ‘verweercel’ genoemd. *“De lastercampagne slaat meer en meer om in een campagne van doodzwijgen.”* (KB) (1994a). Voor 24 november ging het over racisme, daarna over het anti-democratisch zijn. Dewinter schrijft in die periode: *“De aanhoudende haatcampagnes tegen onze partij versterken het ‘underdog’-effect. Een rol die het Vlaams Blok trouwens op het lijf geschreven is”* (KB) (Dewinter 1994). De kaderleden worden er telkens weer ervan overtuigd dat het Vlaams Blok de enige echte democratische partij is, en juist de anderen ondemocratisch handelen. Tot dan wordt het ‘cordon sanitaire’ noch in het Kaderblad, noch in het maandblad van de mandatarissen (VVBM) als dusdanig vernoemd.

9. Voor een volledig overzicht verwijzen we naar de studie van Sofie Damen. Damen, S. (2001). "Strategieën tegen extreem-rechts. Het cordon sanitaire onder de loep." Tijdschrift voor Sociologie(1): 89-110.

Pas in 1995 geeft Dewinter aan dat het cordon niet lekker zit. Hij vermeldt expliciet dat het doorbreken van het cordon sanitaire een voorwaarde is voor de groei van de partij (KB) (1995b). Op het ogenblik dat Frank Van Hecke de nieuwe voorzitter wordt, komt voor het eerst het cordon aan bod in het VVBM-blad. In het juninummer van 1996 wordt aangegeven dat het cordon sanitaire 'lekt'. Er worden verschillende voorbeelden gegeven van stemmingen op gemeenteraden, die unaniem zijn genomen. Sommige partijen interpreteren immers het cordon ook als een afspraak om elk voorstel van het Vlaams Blok, wat ook het onderwerp is, nooit mee goed te keuren. Vanaf november 1996 wordt er in het VVBM-blad een aparte groep gemaakt van parlementaire interpellaties met als titel: 'Cordon Sanitaire' en met gedurende een korte periode de neventitel: 'Nieuwe Politieke Cultuur'. Hieronder worden alle interpellaties in de verschillende parlementen verzameld die te maken hebben met discriminatie van de partij en de parlementsleden. In hoofdzaak gaat het over uitnodigingen voor vergaderingen die geweigerd worden, het weigeren te verkiezen van afgevaardigden van het Vlaams Blok, het niet verzenden van post en de richtlijnen errond, de lijst van staatsgevaarlijke organisaties waar het Vlaams Blok in voorkomt,

In februari 1998 schrijft de studiedienst een werkstuk met als titel: '25 bedenkingen over het cordon sanitaire'. De argumentatie volgt de redenering dat het niet democratisch is om een partij uit te sluiten. De starre houding van vooral SP en Agalev om zelfs geen (goede) voorstellen van het Vlaams Blok mee goed te keuren – ook al zijn het voorstellen waar ze inhoudelijk kunnen achterstaan – maakt dat ze zichzelf gijzelen. Het uitsluiten van het Vlaams Blok wordt gelijkgesteld met het niet luisteren naar de wil van de kiezers. Het besluit is dan ook klaar: *“Achter het ‘cordon sanitaire’, dat dus niet het probleem van het Vlaams Blok is, gaat het gapende gevoel van onmacht van onze tegenstrevers schuil. Wie zoekt naar de oorzaken van de ‘kloof’ met de burger, moet heus niet te ver kijken”* (KB) (Arckens 1998).

Dewinter wil het cordon gebruiken tegen de anderen. *“Door van de nood een deugd te maken en van het cordon sanitaire een wapen te maken in onze democratische 'eigen volk eerst'-strijd kunnen en zullen we erin slagen om onze politieke vijanden te ontmaskeren. Niet wij zijn de onverdraagzamen, maar zij; niet wij zijn de anti-democraten, maar zij; niet wij zijn de fascisten, maar zij”* (KB) (Dewinter 1998a).

Tijdens de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 is er opnieuw twijfel waar te nemen. Het gemeentelijke niveau zou eventueel toch mogelijkheden kunnen bieden om uit het cordon te breken. *“Door op zoveel mogelijk plaatsen Vlaams Blok-gemeenteraadsleden te laten verkiezen, omzeilen we de mediaboycot en het cordon sanitaire. Het is immers heel wat moeilijker om ook op het lokaal vlak een absolute mediaboycot en een waterdicht cordon sanitaire tegen het Vlaams Blok te handhaven. ... Eindelijk beseffen sommigen bij VLD en CVP dat de hele cordonsanitaire-strategie alleen maar opgezet werd om roodgroen in het zadel te helpen en/of te houden. ... Om het cordon sanitaire te handhaven, wil de linkerszijde niet alleen eigen machtsposities veilig stellen, maal wil ze de kiezer er tevens van overtuigen dat een stem voor het Vlaams Blok nutteloos is. De strategie van het cordon sanitaire dreigt dus uit te monden in een uitputtingsslag. De gemeenteraadsverkiezingen zijn een ideaal moment om deze noodlottige vicieuze cirkel te doorbreken. Op lokaal vlak kan het Vlaams Blok deelnemen aan het beleid indien het er de kiezer kan van overtuigen dat alleen een massieve verkiezingsoverwinning van het Vlaams Blok kan leiden tot het doorbreken van het cordon”* (KB) (Dewinter 1999c).

Ook op de website van de partij is er een dossier over het cordon sanitaire. Daarin wordt aangegeven dat de tegenstanders de bedoeling hebben om de electorale overwinningen te stoppen, en het Vlaams Blok te verhinderen om in een meerderheid te stappen. De redenering luidt dat Vlaanderen een rechtse meerderheid in de bevolking heeft, maar dat door het uitsluiten van het Vlaams Blok er steeds een linkse regering is (2002a).

De stichter en erevoorzitter van het Vlaams Blok, Karel Dillen, zag een deelname aan de meerderheid nooit zitten. Dat is vandaag ook nog zo. Hij wijdt dan ook een hoofdstukje in zijn boek aan het cordon. *“Vandaag mogen we inderdaad zeggen dat het cordon sanitaire de verzekeringsmakelaar is van de politieke onkreukbaarheid van het Vlaams Blok, de verzekeringsmakelaar van de politieke compromisloosheid van de partij.”* (Dillen 2002).

Geconfronteerd met dit idee, zegt Dewinter in een interview op 9 maart 2002 aan de Standaard: *“Karel Dillen is nog altijd het levende geweten van onze partij, en hij moet dat blijven. Karel heeft het cordon sanitaire altijd 'de verzekeringspolis van het Vlaams Blok' genoemd. Maar we moeten ook niet aan pleinvrees lijden. Na 25 jaar mogen we best wel eens gaan dat we volwassen zijn en op lokaal niveau bewijzen dat het Vlaams Blok beter kan besturen dan de andere partijen. U weet dat het mijn betrachting is in 2006 burgemeester van Antwerpen te worden.”*

Het is niet duidelijk of Dewinter dit ziet gebeuren vanuit een absolute meerderheid, vanuit een rechtstreekse verkiezing van de burgemeester, dan wel of hij wel degelijk bereid is om te onderhandelen over een programma. In de manier van spreken over dat programma blijkt uit niets dat het Vlaams Blok bereid is tot toegevingen. Dit zal hoe dan ook, zonder absolute meerderheid, de voorwaarde zijn om te kunnen onderhandelen met de andere partijen. Zolang het Vlaams Blok daar niet toe bereid is, legt het ook zichzelf een cordon sanitaire op. Met andere woorden: de omgeving en de eigen gekozen doelen blijven heel nauw met elkaar verbonden, en bepalen samen wat de partij doet en hoe ze functioneert.

6 Conclusie

Het Vlaams Blok is zijn geschiedenis begonnen als uitgesproken zweeppartij. Het was niet de bedoeling om mee te besturen. Wel integendeel. Die keuze voor de rol van zweeppartij heeft zich vertaald in een strak en scherp geformuleerd (Vlaams-nationaal) programma. Met dat programma wou de partij de kiezers aantrekken die, net als de stichters van het Vlaams Blok, ontgoocheld waren over de al te soepele en pragmatische houding van de Volksunie. Die vroege partijorganisatie kon door die strategische keuze ook eenvoudig (en klein) zijn. De nadruk op de zuivere ideologie was groot. De verleiding om mee te besturen was onbestaand, en er werd ook niet op geanticipeerd in de wijze waarop de partij werd uitgebouwd. De verwaarlozing van de Studiedienst is hiervan allicht de meest opmerkelijke indicator.

Naarmate het Vlaams Blok meer kiezers weet aan te trekken, nemen de spanningen toe. Die zijn er in eerste instantie op het ideologische vlak. Het Vlaams-nationale gedachtegoed wordt aangevuld met een al even strakke en scherpe visie op migranten en asielzoekers. Het is die uitbreiding die garant staat voor een groeiend electoraat, en vooral voor de doorbraak van de partij bij de parlementsverkiezingen van 1991. Maar de verbreding leidt ook tot interne discussies en dissidenties, omdat sommigen menen dat de zuivere lijn – die van het Vlaams nationalisme – wordt verlaten. Verkiezingen winnen wordt minstens even belangrijk als het bewaren van de originele Vlaams-nationale ideologie.

De mogelijkheid om in 1991 deel te gaan uitmaken van de Vlaamse Executieve wordt afgewezen. Ook later maakt de partij niet meteen aanstalten om zich als potentiële bestuurspartij aan te bieden. Wel duikt nu steeds meer de term ‘programmapartij’ op, waarmee het Vlaams Blok zich als meer dan een one-issue partij wil presenteren, en ook als meer dan alleen maar een zweeppartij. Besturen maakt stilaan deel uit van de mogelijkheden, maar dat wordt alleen maar met betrekking tot het lokale Antwerpse niveau zo uitgesproken. Op dat niveau kan het Vlaams Blok eventueel ook hopen op een absolute meerderheid, zodat besturen niet gepaard moet gaan met het opgeven van de eigen zuiverheid.

Maar de doelstellingen van het Vlaams Blok worden niet alleen door de partij zelf bepaald. Ook de omgeving – lees: de andere partijen – bepalen mede welke strategische doelen het Vlaams Blok zich kan stellen, en hoe de partij derhalve georganiseerd wordt. Die omgeving van het Blok is vanaf 1991 uitdrukkelijk zeer vijandig. Een ‘cordon sanitaire’ zorgt ervoor dat het Vlaams Blok geen toegang krijgt tot de macht, ook indien de partij dat zelf eventueel zou willen.

De vijandige omgeving vertaalt zich overduidelijk in de wijze waarop de partij functioneert. Zij is zeer gesloten, en voortdurend zeer alert voor mogelijke aanvallen van de anderen. Er heerst intern een ijzeren discipline. Dissidente stemmen worden alleen binnenskamers gehoord. Naar buiten uit mag slechts één enkele klank weerklinken. Wie afwijkt van de uitgestippelde lijn, wordt uit de partij gezet en probleemloos ook meteen gedesavoueed.

Aangezien de anderen voor het Vlaams Blok de lat om deel te nemen aan de macht zeer hoog gelegd hebben, houdt de partij ook voor zichzelf die drempel hoog. Zodra er sprake is van een eventuele deelname aan de macht, zeker via het sluiten van compromissen, duikt het beeld op van de verboden vleespotten. De retoriek van Karel Dillen is in dit verband nog steeds even sterk.

Het Vlaams Blok is met andere woorden een partij die zich niet in eerste instantie bekommert om het inhoudelijk opvolgen van alle dossiers met het oog op een toekomstige regeringsdeelname. Het Vlaams Blok is daarentegen een partij die – deels door eigen keuze en deels door de vijandige omgeving die de andere partijen haar opleggen – een partij die haar aandacht in de allereerste plaats kan blijven toespitsen op de *communicatie met de kiezers*. *Programma en propaganda* staan centraal. Daarin wordt ook volop geïnvesteerd. De analyse van de uitgaven van het Vlaams Blok heeft dat mooi geïllustreerd. De verantwoordelijken

voor programma en propaganda zijn van in de prille begindagen diegenen die centraal staan in de interne besluitvorming. Het is precies ook op het inhoudelijke vlak, op het vlak dus van programma en propaganda, dat de interne controle en discipline het sterkst is. Coherentie staat centraal, en wordt zorgvuldig en zelfs angstvallig bewaakt.

Het Vlaams Blok is met andere woorden nog steeds in grote mate een zweeppartij. Het zweept de anderen op, en kan dat blijven doen omdat de anderen voor het Blok ook alleen maar die rol van zweeppartij aanvaarden. Het Vlaams Blok kan zich in de eigen organisatie derhalve specialiseren in externe communicatie, in het streven naar een steeds grotere groep kiezers. Het Vlaams Blok speelt in die context met brio de rol van underdog en slachtoffer op thema's die het zelf ook steeds zorgvuldig uitkiest. Door zich niet te hoeven voorbereiden op het maken van beleid, moet het Vlaams Blok zich niet in alle debatten moeien. De keuze om vaak te zwijgen, en alleen te spreken als er kan gescoord worden, is de perfecte strategische keuze van de zweeppartij. Die heeft daar steeds meer succes mee, en door dat succes nemen vanzelf ook de financiële middelen toe om die zelfde rol ook alsmaar professioneler te spelen.

7 Bibliografie

- (1984). Kaderblad Vlaams Blok 1/2(december).
- (1985). Kaderblad Vlaams Blok 3(februari).
- (1986a). Kaderblad Vlaams Blok 7(jan/feb).
- (1986b). Kaderblad Vlaams Blok 8(maart/april).
- (1986c). Kaderblad Vlaams Blok 9(mei/juni).
- (1986d). "wat verwacht de partij van een doorsnee-kaderlid." Kaderblad Vlaams Blok 10(sept/okt).
- (1987a). Kaderblad Vlaams Blok 14(mei/juni).
- (1987b). Kaderblad Vlaams Blok 15(sept/okt).
- (1987c). Kaderblad Vlaams Blok 13(maart/april).
- (1988a). 5/03/1988. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1988b). 12/06/1988. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1988c). 13/02/1988. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1988d). 14/05/1988. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1988e). 23/04/1988. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1990a). Kaderblad Vlaams Blok 22(maart/april).
- (1990b). Kaderblad Vlaams Blok 23(mei/juni).
- (1990c). 7/12/1990. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1990d). 9/6/1990. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1990e). "Besloten." Kaderblad Vlaams Blok 23(mei/juni): 15.
- (1991). Kaderblad Vlaams Blok 27(mei/juni).
- (1992a). Kaderblad Vlaams Blok 31(maart).
- (1992b). Kaderblad Vlaams Blok 34(november).
- (1992c). Vlaams Blok Huishoudelijk reglement.
- (1993a). Kaderblad Vlaams Blok 43(november).
- (1993b). Kaderblad Vlaams Blok 36(januari).
- (1993c). 11/12/1993. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1993d). 13/02/1993. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1993e). "Arrondissementele werkindex." Kaderblad Vlaams Blok 38(april).
- (1993f). "Resultaten van de rondvraag." Kaderblad Vlaams Blok 36(januari).
- (1994a). Kaderblad Vlaams Blok 44(extra nummer februari).
- (1994b). 18/10/1994. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1995a). Kaderblad Vlaams Blok 51(maart/april).

- (1995b). Kaderblad Vlaams Blok 52(extra nummer april).
- (1995c). 9/9/1995. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1995d). 18/11/1995. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1995e). "een groeiende partij." Kaderblad Vlaams Blok 51(maart/april).
- (1995f). "Een nieuwe structuur voor de partij." Kaderblad Vlaams Blok 54(okt/nov).
- (1996a). VVBM-Nieuws(86).
- (1996b). Kaderblad Vlaams Blok 60(okt/nov).
- (1996c). Kaderblad Vlaams Blok 55(dec-januari).
- (1996d). 14/12/1996. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1997a). Kaderblad Vlaams Blok 65(juni-juli).
- (1997b). Kaderblad Vlaams Blok 66(sept-okt).
- (1997c). 8/11/1997. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1997d). 13/09/1997. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1997e). 13/12/1997. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1998a). Kaderblad Vlaams Blok 69(juli-aug).
- (1998b). Kaderblad Vlaams Blok 67(jan-feb).
- (1998c). Kaderblad Vlaams Blok 70(sept-okt).
- (1998d). Kaderblad Vlaams Blok 71(nov-dec).
- (1998e). 4/04/1998. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1998f). 5/12/1998. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1998g). 12/09/1998. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1998h). 14/03/1998. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1998i). 20/04/1998. samenvatting verslag partijbestuur Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1998j). 28/04/1998. samenvatting verslag partijbestuur Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- (1999a). Kaderblad Vlaams Blok 76(nov/dec 1999).
- (1999b). "Dreigbrieven en dreigtelefoons...: wat doen we ermee?" Kaderblad Vlaams Blok 73(maart-april).
- (1999c). "nieuwe partijstructuur." Kaderblad Vlaams Blok 75(sept-okt 1999).
- (1999d). "Partij van het volk." Kaderblad Vlaams Blok 73(maart-april).
- (2000). Kaderblad Vlaams Blok 79(mei-juni).
- (2001a). Kaderblad Vlaams Blok 82(jan-feb).
- (2001b). "Jonger dan 36 jaar ?" Kaderblad Vlaams Blok 84(mei/juni).
- (2001c). "vorming en begeleiding." Richtlijn nr1(maart).
- (2002a). Dossier: alweer het cordon sanitaire. <http://www.vlaamsblok.be>. 2/08/2002
- (2002b). gecoördineerde versie statuten Vlaams Blok: 17.

- (2002c). Structuur & diensten. <http://www.vlaamsblok.be>. 2/08/2002
- Annemans, G. (1987). Kaderblad Vlaams Blok 14(mei/juni).
- Annemans, G. (1988). Kaderblad Vlaams Blok 17(maart/april).
- Annemans, G. (1991). Kaderblad Vlaams Blok 25(jan/feb).
- Arckens, E. (1998). Kaderblad Vlaams Blok 67(jan-feb).
- Biondi, P. (1997). "Morfologie van de Vlaamse partijen in 1995 en 1996." Res Publica XXXIX: 630-691.
- Biondi, P. (1999). "Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1997 en 1998." Res Publica XLI(2-3): 313-374.
- Buelens, D. (1986). "Gerichte Kolportage." Kaderblad Vlaams Blok 10(sept/okt): 7.
- Buisseret, X. (1988a). Kaderblad Vlaams Blok 17(maart/april).
- Buisseret, X. (1988b). Kaderblad Vlaams Blok 18(mei/juni).
- Buisseret, X. (1990). Kaderblad Vlaams Blok 23(mei/juni).
- Buisseret, X. (1992a). Kaderblad Vlaams Blok 32(mei).
- Buisseret, X. (1992b). Kaderblad Vlaams Blok 44(februari).
- Ceder, J. (1996). 12/10/1996. verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- Ceder, J. (1998). 10 vooroordelen tegenover het Vlaams Blok, Vlaams Blok: 30.
- Crois, D. (2000). "Richtlijnen betreffende lokale publikaties." Kaderblad Vlaams Blok 80(sept-okt): 6-7.
- Deschouwer, K. (2001), De zorgeloze consensus. De statuten van het Vlaams Blok en de partijentheorie, Tijdschrift voor Sociologie, vol 20, nr. 1, p. 63-88
- Damen, S. (2001). "Strategieën tegen extreem-rechts. Het cordon sanitaire onder de loep." Tijdschrift voor Sociologie (1): 89-110.
- De Foer, S. (2002). Filip De Winter over Zwarte Woensdag in Nederland. Ja, ik heb leedvermaak. De Standaard.
- De Lobel, E. (1985). "Lijst van sprekers van de Studiedienst." Kaderblad Vlaams Blok 3(februari): 10.
- De Lobel, E. (1986). Kaderblad Vlaams Blok 10(sept/okt).
- De Lobel, E. (1987). "De bezetting binnen de studiedienst." Kaderblad Vlaams Blok 13(maart/april): 11.
- De Lobel, E. (1988a). "hervorming studiedienst." Kaderblad Vlaams Blok 16(jan/feb).
- De Lobel, E. (1988b). "vragen aan de studiedienst." Kaderblad Vlaams Blok 18(mei/juni).
- De Volder, F. (1984). Kaderblad Vlaams Blok 1/2(december).
- De Volder, F. (1985). Kaderblad Vlaams Blok 3(februari).
- De Volder, F. (1988a). Kaderblad Vlaams Blok 16(jan/feb).
- De Volder, F. (1988b). Kaderblad Vlaams Blok 18(mei/juni).
- De Volder, F. (1990a). Kaderblad Vlaams Blok 21(jan/feb).
- De Volder, F. (1990b). Kaderblad Vlaams Blok 22(maart/april).

- De Volder, F. (1990c). Kaderblad Vlaams Blok 23(mei/juni).
- De Volder, F. (1991). Kaderblad Vlaams Blok 26(maart/april).
- De Witte, H. (2001). "Inleiding op het themanummer' Rechts van de democratie. Enkele lacunes in onderzoek naar rechts-extremisme opgevuld'." Tijdschrift voor Sociologie(1): 2-3.
- Dewinter, F. (1992a). Kaderblad Vlaams Blok 32(mei).
- Dewinter, F. (1992b). "Voorwoord." Kaderblad Vlaams Blok 30(januari).
- Dewinter, F. (1993a). Kaderblad Vlaams Blok 40(juni).
- Dewinter, F. (1993b). Kaderblad Vlaams Blok 38(april).
- Dewinter, F. (1994). "Wie steunt Hitler-campagne?" Kaderblad Vlaams Blok 49(november): 15.
- Dewinter, F. (1995). "De taken van het Blok." Kaderblad Vlaams Blok 53(mei/juni).
- Dewinter, F. (1996a). Kaderblad Vlaams Blok 58(juni/juli).
- Dewinter, F. (1996b). Kaderblad Vlaams Blok 60(okt/nov).
- Dewinter, F. (1998a). Kaderblad Vlaams Blok 71(nov/dec).
- Dewinter, F. (1998b). "Documenten, verslagen en briefwisseling: Discretie vereist." Kaderblad Vlaams Blok 68(maart/april).
- Dewinter, F. (1999a). Kaderblad Vlaams Blok 72(jan/feb).
- Dewinter, F. (1999b). Kaderblad Vlaams Blok 74(juli-aug).
- Dewinter, F. (1999c). Kaderblad Vlaams Blok 75(sept-okt 1999).
- Dewinter, F. (1999d). Kaderblad Vlaams Blok 76(nov/dec 1999).
- Dewinter, F. (2000). Kaderblad Vlaams Blok 81(nov/dec).
- Dewinter, F. (2001). "Wie is kaderlid van het Vlaams Blok." Kaderblad Vlaams Blok 84(mei/juni).
- Dillen, K. (1986). Kaderblad Vlaams Blok 9(mei/juni).
- Dillen, K. (1988). Kaderblad Vlaams Blok 17(maart/april).
- Dillen, K. (1991). Kaderblad Vlaams Blok 29(september).
- Dillen, K. (1993). Kaderblad Vlaams Blok 42(extra nummer).
- Dillen, K. (2002). Mijn Schilt ende betrouwen Sijt ghy, o Godt mijn Heer. Deurne, Karel Dillen.
- Jagers, J. (2002). "Eigen democratie eerst! een comparatief onderzoek naar het intern democratisch gehalte van de Vlaamse politieke partijen." Res Publica XLIV: 73-96.
- L.V. (1998). "Het Vlaams Blok in 1997: gewikt en gewogen." Kaderblad Vlaams Blok 70(sept/okt).
- Lowie, I. (1996). 10/02/1996. Verslag partijraad Vlaams Blok. Brussel, Vlaams Blok.
- Mair, P. (1994). Party Organisations: From Civil Society to the State. How parties organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies. R. Katz en P. Mair. London, Sage.

- Müller, C. W. en K. Strom, Eds. (1999). Policy, Office, or Votes? how political parties in Western Europe make hard decisions. Cambridge, Cambridge University Press.
- Noppe, J. (2001). "Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1999 en 2000." Res Publica XLIII(2-3): 429-501.
- Peeters, J. (1985). Kaderblad Vlaams Blok 5(juni/juli).
- Raes, R. (1987). Kaderblad Vlaams Blok 13(maart/april).
- Raes, R. (1988). Kaderblad Vlaams Blok 17(maart/april).
- van Eycken, F. en S. Schoeters (1988). Het Vlaams Blok marcheert. Deurne, Imprint.
- Van Hecke, F. (1996). "De beleidsintenties van het Vlaams Blok." Kaderblad Vlaams Blok 58(juni/juli).
- Van Nieuwenhuysen, L. (1992). "Editoriaal." VVBM-Nieuws(3).
- Van Nieuwenhuysen, L. (1998). "Tabula Rasa." VVBM-Nieuws(115).
- Verreycken, W. (1990). Kaderblad Vlaams Blok 22(maart/april).

Contact: Jo Buelens jo.buelens@vub.ac.be tel. : 02/629 20 58
Kris Deschouwer kris.deschouwer@vub.ac.be tel. : 02/629 20 59